2014 metų liepos 17 d. LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS www.mokslasplius.lt/mokslo-lietuva Kaina: 3 Lt

Mokslo Lietuva

EVANGELIKŲ REFORMATŲ KUNIGO ADOMO ŠERNO 130-OSIOS GIMIMO METINĖS ■ **6, 10 p.**

PASITINKANT PROF. ZIGMO ZINKEVIČIAUS JUBILIEJŲ ■ **8, 9, 12 p.**

ISTORINĖ PATIRTIS IR IDENTITETAS ■ **2 p.**

■ p. 5 **Mėginant blaiviai vertinti lietuvių kalbos būklę**

Nr. 14 (524) Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Jono Ivanausko nuotrauka

Paminklas Gothardui Frydrichui Stenderiui prie Sunakstės evangelikų liuteronų bažnyčios (baigta statyti 1829 m.), kurios pirmtakėje jis ne vieną dešimtį metų kunigavo

DONELAITIS IR STENDERIS – LIETUVIŲ IR LATVIŲ TAUTŲ IŠMINTIES MOKYTOJAI (1)

„Kaip paminėsime dviejų baltų tautų milžinų 300-ąsias gimimo metines?“ – 2011 m. „Mokslo Lietuvoje“ (Nr. 8) klausė joniškietis Jonas Ivanauskas, labai išsamiame straipsnyje pabandęs atskleisti tos pačios Apšvietos epochos išugdytų asmenybių – Gothardo Frydricho Stenderio (latv. Gothards Frīdrihs Stenders, 1714–1796) ir Kristijono Donelaičio (1714–1780) – atliktus darbus, pirmiausia sau ir savo parapijiečiams išsikeltas tikėjimo ir dorovingo gyvenimo propagavimo užduotis. Abu šiuos latvių ir lietuvių tautų didžiavyrius vienija ne vien gimimo metai – 1714-ieji – ir šiemet minimos abiejų 300-sios gimimo metinės, bet ir priklausymas kunigystės luomui. Abu buvo evangelikų liuteronų kunigai, tam tikru mastu panašus ir jų veiklos pobūdis. Donelaitis tapo lietuvių, o Stenderis, nors savo kilme vokietis, latvių – pasaulietinės literatūros pradininkais, tautinio tapatumo reiškėjais.

Gali kilti klausimas, ar dera G. F. Stenderį priskirti prie baltų? Jo protėviai XVI a. iš Saksonijos atvyko į Kuržemę, jų palikuonys įsitvirtino šio krašto ekonominiame, politiniame ir kultūriniame gyvenime, ir nors išsaugojo giluminį ryšį su vokiečių kultūra, bet dalis jų persiėmė taip pat vietos žmonių savita kultūra, kurios ne tik neatstūmė, bet suvokė jos savitumą, svarbą mokslui, o savąja veikla tai kultūrai labai daug pasitarnavo. Tokia asmenybė buvo Gothardas Frydrichas Stenderis, save tapatinęs su gyvenamosios aplinkos, t. y. latvių kultūra, suaugo su ja savo moksliniais interesais ir švietėjiška veikla. Savo testamente G. F. Stenderis išreiškė pageidavimą, kad ant jo kapo pastatyto paminklinio akmens senose Sunakstės kapinėse būtų iškaltas žodis „Latvis“, kurį reiktų suprasti ne etninės, bet kultūrinės savivokos prasme. 30 metų kunigavęs ir vadovavęs Salaspilio ir Sunakstės parapijoms, latvių tautai atliko tokius darbus, kad teisėtai laikomas vienu žymiausių latvių tautos mokslo ir kultūros asmenybių. Mums, lietuviams, reikšmingas tas faktas, kad Stenderis septynerius metus kunigavo Žeimelyje, šiame dviejų baltų tautų paribio miestelyje pasireiškė ir kaip svarbių ne vien latvių tautai raštų kūrėjas. Esama liudijimų, kad būtent Žeimelyje ir pradėjo rašyti latvių kalbos gramatiką. Bene teisingausia G. F. Stenderį būtų vadinti Baltijos vokiečiu, bet jei jis pageidavo būti latviu – tebūnie.

Būtina pristatyti ir mūsų pašnekovą Joną Ivanauską iš Joniškio. Literatūrine veikla užsiima nuo 1985 m., išleido 23 poezijos knygas ir elektroninę straipsnių knygą „Du baltų tautų milžinai“. Pastarojoje yra ir „Mokslo Lietuvoje“ skelbtų straipsnių. Yra išleidęs „dvikalbių“ knygų, sudaręs poezijos kūrinių rinktinę „Žiemgalinėjimai“. Už eilėraščių ciklą, skirtą Saulės mūšiui (1236 m. rugsėjo 22 d.), lietuvių ir latvių kalbomis Lietuvos kultūros fondo prezidiumo apdovanotas vardiniu Saulės mūšio medaliu (2011 m.), Joniškio literatų klubo „Audruvė“ kasmetiniu apdovanojimu „Viensparnis angelas“ (2012 m.), už Žiemgalos metraštininko veiklą ir apdainuotus šio krašto žmones pelnė Lietuvos Žiemgalos draugijos suteiktuoju tarmių laureato vardu (2013 m.), apdovanotas respublikinio poezijos konkurso „Baltasis balandis“ laureato diplomu ir garbės juosta (2014 m.). J. Ivanausko eilėraščiai versti į anglų, hebrajų (ivritas), latvių, prancūzų, rusų, vokiečių kalbas.

Pavadinę J. Ivanauską Žiemgalos krašto dainiumi, tikriausiai nenusižengtume tiesai ir nė kiek neperdėtume, nes tokį įspūdį sustiprina ir jo rengiamos fotografijų parodos. Pradžią joms suteikė 2006 m. kelionė į Izraelį, jos įspūdžiams skirta foto paroda „O kalnai Judėjoje judėjo“ Žagarės kultūros namuose (2008 m.), Pakruojyje, Panevėžyje ir

■ Nukelta į **8 p.**

HUMANITARINIAI MOKSLAI IR PERSPEKTYVOS

Marija Liudvika DRAZDAUSKIENĖ

Kai atsitinka kas nors labai pragaištingo, paprastai klausiama, kodėl taip atsitiko. Nepriklausomai nuo to, ar labai pamokantis būna atsakymas, šis klasikinės antikos klausimas yra svarbus, nes jis verčia analizuoti priežastis, gilinantis į reiškinio sandarą ir kilmę, raidą, nuolatines pašalines įtakas ir įvykio sąlygas. Tokiu būdu sužinoma, ar įvykis atsitiko dėl vidinių ar išorinių priežasčių, ir kas galėjo atsitiktinai arba sąmoningai pakreipti jo eigą teigiama arba bent kitokia linkme. Tokios analizės sėkmė priklauso nuo besigilinančiojo žinių ir įžvalgų. Tokią analizę paprastai atlieka kvalifikuočiausieji. Dabartinę humanitarinių mokslų padėtį Lietuvoje ir pasaulyje reikia panašiai analizuoti. Humanitariniai mokslai devalvuoti, o priežastys ne visada aiškios ir pripažįstamos. Šis straipsnis apie humanitarinių mokslų padėtį Respublikoje ir pasiūlymus, kaip galima būtų paprastai ir prasmingai pasikeisti, humanitarams susitelkus atsakingam ir kokybiškam darbui, ne kiekybiniam popieriaus panaudojimui.

Pradžioje humanitarinių mokslų turinio ir jų reikalingumo klausimas aptarinėjamas Respublikoje ir pasaulyje (plg.: Saulius Spurga. Kam kliūva socialiniai mokslai? // „Lietuvos žinios“, Nr. 114, 2014 06 13, p. 2). Štai, pavyzdžiui, keli vertinimai:

(1) Dar viduramžiais antikos literatūrinis, kultūrinis ir intelektinis paveldas buvo prilygintas „milžino pečiams“. Gi humanitarinės studijos, šiuo žodžiu pavadintos Renesanse, buvo dvasiškai ir materialiai laisvų žmonių „studijos, formuojančios žmogų, ugdančios išsilavinimą, intelektą, asmenybę“. Akcentuodami klasikinių kalbų mokymo aktualumą, siekiame „kelti mūsų šalies visuomenės kultūrinį lygį, stiprinti bendrojo išsilavinimo pagrindus, prisidėti prie brandžios, harmoningos, pilietiškai aktyvios asmenybės ugdymo“ (Eugenija Ulčinaitė, Klasikinių kalbų reikšmė ir vaidmuo ugdant asmenybę // „Literatūra ir menos“, Nr. 4 (3316), 2011 01 28, p. 2).

(2) „Nekiškite to elitinio išsilavinimo mūsų vaikams. Vaikai ir taip persitempę.“ (Vyro komentaras // www.delfi.lt – 2011), atsiliepiant į Manto Adomėno straipsnį „Lietuvos mokykla: keistis negalima taikstytis“ – http://www.lt/news/rings/politics/madomenas... – 2011 m. birželio 1 d.

Pirmuoju atveju humanitarinės studijos gerbiamos ir vertinamos, nes kalba profesorė klasikė, t. y. srities ir dalykų žinovė. Jos tikėjimas humanitariniais mokslais toks didelis, kad nuomonė įtikina.

Antruoju atveju kalba eilinis, tikriausiai aukštąją mokyklą baigęs tėvas, kuris nesužinojo mokslo turinio ir esmės. Jis gina savo vaiką, bet tai daro tokiais prastais žodžiais, kad jo išsitarimas nuvertina jį patį ir parodo, kad kalbantysis

■ Nukelta į **4 p.**

PASAULIS IR MES

ISTORINĖ PATIRTIS IR IDENTITETAS

Pasvarstymai prieš tarptautinį mokslininkų forumą

Asmeninio archyvo nuotrauka

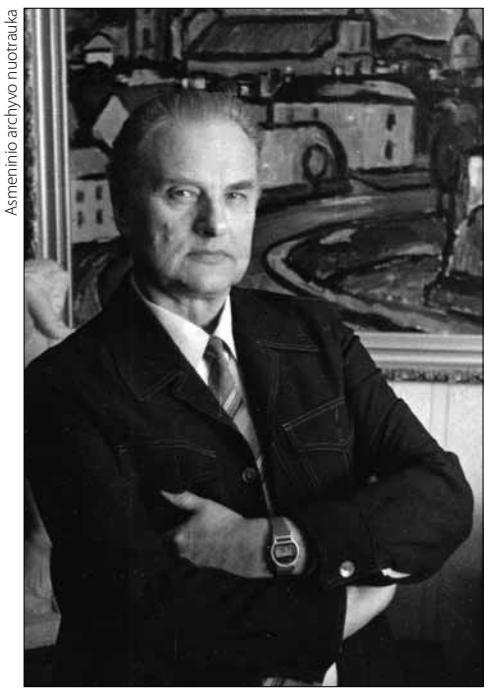

Profesorius Juozas Algimantas Krikštopaitis

Juozas Algimantas KRIKŠTOPAITIS

Artėjant 23-ajai Tarptautinei Baltijos šalių mokslo istorikų ir filosofų konferencijai (Helsinkis, 2014 m. rugsėjo 21–22 d.), kyla poreikis prisiminti įvairius pastarojo dešimtmečio mokslininkų forumus ir apsvarstyti jų patyrimą, kuris galėtų būti naudingas diskutuojant minėtos Baltijos pakrantės mokslininkų konferencijos sesijose. Pamėginsiu, pasitelkęs savo patirtį, tai atlikti, kad spėčiau pasiruošti minėtoms diskusijoms Helsinkyje.

Prognostikos poreikis

Kiekvienoje šalyje ateitį numatyti yra pasišovę gausūs lengvo uždarbio mėgėjų būriai. Jiems ypač gerai sekasi istorinių lūžių metais. Tuomet visuomenė yra pasimetusi ir linkusi griebtis iracionalių, psichiką raminančių būdų. Tuo naudojasi gudrūs makleriai. Mums rūpi kiti dalykai: ką apie ateitį gali kalbėti mokslo žmonės, remdamiesi istorine patirtimi ir mokslinės bendruomenės pripažintais tyrimų būdais. Galima teigti, kad pastaruosius du dešimtmečius dominuojančios civilizacijos raidą tiksliausiai numatė amerikiečių tyrinėtojas Alvinas Tofleris (Alvin Toffler) – vienintelis iš daugelio dirbančiųjų prognostikos srityje. Štai todėl jo teiginiams verta skirti dėmesį.

Prieš tolimesnį aptarimą verta įsidėmėti svarbų teiginį: tiksli prognozė neįmanoma, nes realus pasaulis yra pilnas nenuspėjamų, spontaniškai kylančių atsitiktinumų. Galima nuspėti įvykių ar procesų kryptis ar tendencijas, bet neįmanoma numatyti netikėtų raidos posūkių. Dažnai tuos posūkius sukelia mokslo atradimai, kardinaliai keičiantys civilizacijos technologinius principus. Ir vis tik, nepaisydami šio reikalo neapibrėžtumo, mes nuolatos mėginame prognozuoti. To reikalauja mūsų poelgių motyvacija ir siekiamų tikslų įprasminimas kultūroje ar mūsų pačių biografijoje. Šiandien jau aišku, kad geriau kurti netobulą prognostinę perspektyvą, nei neturėti jokios. Tik sukonstravę dar netikslų ir abejotiną ateities modelį, mes jau galime, drąsiau judėdami į priekį, tobulinti racionalios veiklos scenarijų.

Šiaurietiškas patyrimas

Turint galvoje tai, kas jau pasakyta, naudinga mums pažvelgti į Suomiją. Su ja mus jungė bendra patirtis, sukaupta atsidūrus agresyvioje Rusijos imperijos priespaudoje, o vėliau – tarpukaryje vystant savarankišką valstybinį gyvenimą.

Iš pokalbio su Helsinkio universiteto rektoriumi prof. Ilka Niniluoto (Ilkka Niiniluoto), kurio pagrindinės mintys buvo užfiksuotos akademinėje spaudoje[1], mes sužinome: 2004 metų vasarą Suomijos parlamentas priėmė naują „Universitetų aktą“ – akademinės veiklos gaires, akcentuojančias mokslinių tyrimų reikšmę valstybei. Dokumento tekstas buvo paruoštas remiantis patyrimo analize ir prognostikos principais. Pagal šį aktą šalies universitetai privalo būti atsakingi prieš tautą, sieti savo tyrimus su valstybės komerciniais tikslais, su visuomenės fiziniais ir dvasiniais poreikiais. Pažymima, kad medicina, gamtos mokslai ir technologija jau drąsiai eina inovacijų bei komercijos kryptimi.

Paminėtas aktas sukėlė susierzinimą tarp humanitarų ir sociologų. Buvo teigiama, kad dėl jų veiklos specifikos čia beveik nėra galimybių patentuoti nei išradimus, nei technologinius sprendimus. Rektorius I. Niniluoto pažymi, kad toks mąstymas yra ne tik ydingas, bet ir žalingas. Kalbant apie tai reikia prisiminti XIX a., kai Suomija spurdėjo imperinės Rusijos glėbyje. Tuomet humanitarai buvo įtakingiausias akademinis Helsinkio universiteto būrys. Čia subrendo tautinio atgimimo žingsniai. Istorikai, teisininkai, lingvistai, literatai, pedagogai kūrė pagrindines valstybingumo struktūras. Jų atkaklios pastangos atskleidė įspūdingus rezultatus: Suomija tapo valstybe, turinčia savuosius teisės, politikos, ekonomikos mokslus, lemiančius demokratinį XX a. valstybės valdymą ir jos ekonominę bei politinę galią. Įsidėmėkime – tuo keliu ėjo ir trys gretimos Baltijos valstybės.

Šiandien Suomijos humanitarai atlieka esminį darbą, vystydami mokyklų ir universitetų edukacines programas, kurdami rašytinius savo srities pagrindus. Ir humanitarai, ir socialinių mokslų atstovai yra pajėgūs taip pat atlikti komercinius sandėrius: dirbti projektų ekspertais ar konsultantais. Miestų plėtros, ūkinės bei prekybinės veiklos projektai laukia energingų humanitarų ir sociologų. Intelektualiai išsivysčiusi Suomijos visuomenė jau subrandino globaliai reikšmingų „socialinių inovacijų“, dabar realizuojamų viešojo administravimo, edukacijos, sveikatos priežiūros srityse. Ryškūs postūmiai leidyboje: komercinių tikslų siekiantys leidėjai jau nevengia mokslinių veikalų. Jie vis plačiau atveria vartus monografijoms, straipsnių rinkiniams ir net disertacijų tekstams. Mokslo leidinius jie platina energingai su pagirtina išmone, pasitelkę išraiškingą reklamą. Gilėja supratimas, kad meno kūriniai turi kiekybinę (valiutinę), pastoviai augančią išraišką. Galima sakyti, kad Suomijoje susiformavo turininga intelektuali produkcija. Tad galima prognozuoti, kad Suomijoje jau veikianti „kultūros industrija“ atsiras ir kaimyninėse rytinės Baltijos pakrantės šalyse.

Spėliojimai apie ateitį

Anot Alvino Toflerio, vieną iš prognostikos ypatybių galima nusakyti taip: ji ieško pagrindinėse žmogaus veiklos srityse bręstančių problemų ir stengiasi jas išskirti, nes būtent taip galima apčiuopti slypinčius ateities įvykių veiksnius. A. Tofflerio metodas siūlo konstruoti realios ateities modelį, paremtą praktinių žinių ir patikimų duomenų analize. Būtent tokia analizė atskleidžia artėjančius fundamentalius pokyčius, kylančius iš radikaliai kintančių technologijos galimybių.

Ši amerikiečių mokslininko kuriama prognostika remiasi labai kruopščiai surinktų gausybės praeities duomenų analize. Jo interpretacijoje iškyla galingas technologinis lūžis – vadinamoji Trečioji banga, atnešanti mums supertechnologijos civilizaciją. Prieš tai įvykę du lūžiai – Pirmoji ir Antroji bangos – sukūrė pagrindus agrarinei ir industrinei civilizacijų raidai. Minimos dvi technologinės revoliucijos tarsi milžiniškos cunamio sukeltos bangos, griaudamos stabilią žmonijos sandarą, paruošė prielaidas Trečiajame tūkstantmetyje formuotis globaliai įsigalinčiai aukštųjų technologijų civilizacijai, kuri privers iš esmės keisti socialines, politines, ūkines bei finansines struktūras. Tikėtina, kad šios mūsų planetai grėsmingos civilizacijos dantračiuose atsidūrusios Europos Sąjungos nacionalinėms visuomenėms jau nerūpės kultūrinio identiteto klausimai. Prieš jas iškils dramatinis fizinio išlikimo klausimas, bandant įveikti ekologines, ekstremalaus fanatizmo ir kitų grėsmių pasėkmes.

Lūžių metas

A. Toffleris teigia, kad mes jau vaikštome klupdami klasikinių humanistinių vertybių griuvėsiuose. Tarp tų griuvenų styro dar galutinai nesunaikintos Šeimos, Bažnyčios ir Valstybės institucijos. Vien tik jos dar gali suteikti išsigelbėjimo viltį. Tačiau ir jos nėra saugios – jos nuolatos puolamos, žalojamos ir niekinamos.

Naujasis pasaulis, kuris jau formuojasi mūsų akyse, meta iššūkį buvusioms sampratoms ir ideologijoms. Atslinkęs, iš esmės viską keičiantis pasaulis kyla kaip viską laužantis naujų vertybių ir technologijų rezultatas, nes buvusio gyvenimo būdo, socialinių struktūrų rėmuose jau netelpa tai, ką atneša Trečioji banga, bylojanti apie žinių visuomenės epochą.

A. Tofflerio koncepcijoje daug paguodžiančių minčių, kurios tarsi gesina grėsmingų įvykių nuojautą. Jis mano, kad kiekvienoje grėsmėje glūdi ne tik griaunantys faktoriai, bet ir atgimimo šaltiniai. A. Toffleris sako: sukauptas intelektinis patyrimas ir kūrybiniai užmojai gali kylančią civilizaciją, taip bauginamai pavaizduotą, pasukti sėkminga kryptimi. Taigi yra tikimybė suformuoti supercivilizaciją, pakankamai saugią ir stabilią.

Į lietuvių kalbą turime išverstą tik vieną knygą – „Valdžių kaita“[2]. Tai paskutinioji Toflerio trilogijos dalis. Pirmąsias dvi – „Ateities sukrėtimas“[3] ir „Trečioji banga“[4] – mes galime skaityti tik kitomis kalbomis. Apibendrinęs savo milžiniško darbo rezultatus, A.Toffleris pasiūlė daug įsidėmėtinų išvadų. Tarp jų aptinkame nuomonę, kad Europos Sąjungai bus labai sunku (o gal net neįmanoma) sukonstruoti efektyviai veikiančio suverenių valstybių derinio; valstybės privalės atsisakyti nepriklausomybės, nes visuomenės, siekiančios socialinės gerovės, neišvengiamai jungsis į tarpusavyje ekonomiškai priklausomą globalią sistemą.

Keli žodžiai apie tapatumo turinį

Garsus britų sociologas ir antropologas Ernestas Gelneris (Ernest Gellner) savo veikale „Tautos ir nacionalizmas“[5] pažymi, kad nacionalizmas – tai žmonių „organizavimasis į didelius, centralizuotai išlavintus, kultūriškai homogeniškus vienetus...“ Nacionalizmo šaknys glūdi industrinėje visuomenėje; tai jos socialinės ir politinės raidos rezultatas. Tik išsilavinęs asmuo suvokia tapatumo turinį ir jo reikšmę. Būtent industrinėje visuomenėje, siekiančioje politinio egzistavimo išraiškos tautinėje valstybėje, išsilavinimas tampa vertingiausia investicija. Aptariant šį klausimą galima teigti, kad tautinio valstybingumo etape tapatybė įgyja dvi raiškos puses: tautinę ir universalią, kitaip tariant, kosmopolitinę.

Tautinis tapatumas kyla iš ištikimybės kultūros vertybėms: gimtajai kalbai, etniniam paveldui ir išsilavinimui. Išsilavinimas suteikia galimybes sureikšminti ir asmens, ir kolektyvinį visuomenės autentišką tapatumą, derinant įsisavintą etninę tradiciją su platesniu civilizacijos kontekstu. Būtent platus išsilavinimas, praturtintas humanitarinėmis žiniomis, atveria subjektą kitoms kultūroms.

Universalusis tapatumas arba kosmopolitinės krypties identitetas, taip pat kaip ir tautinis, siejasi su orientacija į tris jau minėtas vertybes, bet su šiek tiek platesniu reikšmių spektru: į kalbą arba kalbas kaip universalią bendravimo priemonę, į europietiškas kultūras ir išsilavinimą keliose mokyklose (kiekvieną lygmenį – bakalauro, magistro ir daktaro – skirtingose universitetuose). Universalusis tapatumas identifikuojasi per įgytą aukštąjį išsilavinimą ir asmens autonominę saviraišką; asmens kūrybinės potencijos veržiasi iš lokalių rėmų; išsilavinęs žmogus siekia aprėpti pasaulį, esantį už gimtojo arealo; tai jam pavyksta, kai semiasi kūrybinių galių iš lokalaus (tautinio) paveldo.

Tai, kad abu identitetai – tautinis ir universalusis – orientuojasi iš esmės į tas pačias tris vertybes, tad jų darnus suderinimas galėtų būti realus. Tačiau tokiam žingsniui link darnumo reikia ne tik plataus išsilavinimo, bet ir sąmoningo pakantumo kitokiam pasauliui. Pastarasis požymis siejasi su išugdytu gebėjimu vertinti kitas, kartais beveik nesuderinamas kultūras.

Istorinė plotmė

Mūsų tematika tiesiogiai siejasi su Europos Sąjungos narių – istorinių ir politinių subjektų – integracija, todėl negalime nuošalyje palikti tų subjektų, t. y. valstybių tapatumo ištakų klausimo. Istoriškumo plotmė užima reikšmingą vietą sprendžiant tapatumo problemą, nes subjekto savitumą nulemia jo istorinis ir tuo pačiu kultūrinis paveldas.

Tikriausia niekam nekils abejonių išgirdus teiginį, kad Europos civilizacijai pagrindus sukūrė civilizacijos, klestėjusios antikos laikais Vidužemio jūros pakrantėse. Lemtingą vaidmenį atliko arabų islamiškoji imperija, kurios mąstytojai, inžinieriai, meistrai ir pirkliai, perėmę Antikos apmąstytą ir teoretizuotą palikimą, jį išsaugojo, pagilino ir per Pirinėjų pusiasalį atnešė į Europą. Pradedant XI amžiumi Antikos mokslas ir technologinė mintis sparčiai sklido intelektinės veiklos pasiilgusioje Europoje. Tai plati tema, apimanti išsilavinimo ir kultūrinio identiteto sąveikos panoramą. Mes neturėsime laiko viso to aprėpti. Todėl teks tenkintis vienu įdomiu ir įsidėmėtinu faktu, liudijančiu politinio ir ideologinio subjekto, ieškančio savo identiteto, pradžią. Šis faktas yra susijęs su europietiško valstybingumo ištakomis. Negana to, čia ryškėjo ir vakarietiškos integracijos bruožai. Čia turima omenyje vadinamąją Popiežiaus valstybę, kuri gimė VIII amžiuje[6]. Tad kyla klausimas: ką byloja tos unikalios valstybės atsiradimo istorija? Ji pažeria įdomių ir reikšmingų istorinių faktų ir politinių epizodų.

Tuo metu (VIII a.) Romos Bažnyčios valdos buvo integruotos Bizantijos imperijoje, kuri buvo daugiaveidė. Joje dėl savarankiškumo kovojo ir Frankų karalystė, ir longobardų karaliai. Taigi integracijai nepasiduodantys politiniai dariniai siekė autonomiškumo ir raiškos tapatumo, susiejančio juos su gimtojo arealo kultūriniu paveldu. Brendo regioninio valstybingumo bruožai. Romos popiežiaus institucija, įgyjanti vis ryškesnes valstybės ypatybes, siekė savo tikslų nepažeisdama lojalumo imperatoriui. Dėl apgalvotų diplomatinių veiksmų Romos Bažnyčia be aštresnių konfliktų iškilo kaip savarankiškas valstybinis darinys, savo identitetą išugdęs pagal Romos krikščionišką doktriną. Šis kolektyvinis Romos Bažnyčios bendruomenės identitetas jau pasižymėjo aiškiu dvilypumu (jau minėtu). Viena pusė buvo atgręžta į Kristaus ir jo apaštalų mokymą, kita į universalumą – doktrinos pasaulietinę misiją. Būtent pastaroji Popiežiaus valstybę darė artimą Bizantijos imperijai, ir net jos konkurente.

Štai tokie labai siaurai nupiešti VIII a. valstybės atsiradimo bruožai, sietini su dabartinių įvykių, kurių liudininkai esame mes patys, ištakomis. Tarsi niekas nepasikeitė beveik per trylika šimtmečių. Kaip jau minėta, autentiška raiška, identitetas turi dvi puses. Tik derinant jas, atsisakant vienpusiškumo, įmanoma darni ir saugi egzistencija valstybių sandraugos sistemoje.

[1] Ilkka Niiniluoto. Research at the service of society: social innovations and cultural industry // *Universitas Helsingiensis,* 2004, № 4, p. 2.

[2] A. Toffler. *Valdžių kaita: žinios, turtas ir prievarta artėjant XXI amžiui.* Vilnius: Tyto alba, 2001.

[3] A. Toffler. *Future Shock.* New York: Bantam Books, 1971.

[4] A. Toffler. *The Third Wave.* New York: Bantam Books, 1981.

[5] E. Gellner. *Tautos ir nacionalizmas.* Vilnius: Pradai, 1996, p. 64.

[6] Apie tai plačiau: A. Kimsa. *Popiežiaus valstybės įkūrimas.* Vilnius: Pradai, 2000.

ATMINTIS

Evangelikų reformatų bažnyčios superintendento kunigo ADOMO ŠERNO 130-osios gimimo metinės

Aurelija ARLAUSKIENĖ

Poetas, vertėjas, publicistas, Evangelikų reformatų bažnyčios superintendentas kun. Adomas Šernas gimė 1884 m. gegužės 13 d. Jasiškiuose, mirė 1965 m. sausio 6 d. Nemunėlio Radviliškyje. Lietuvos evangelikų reformatų generalinis superintendentas. Jokūbo Šerno brolis. 1913 m. baigęs Dorpato (dab. Tartu) universiteto Teologijos fakultetą, paskirtas diakonu į Vilniaus evangelikų reformatų parapiją. 1913 m. birželio 23 d. ordinuotas kunigu ir paskirtas Švobiškio parapijos klebonu. Nuo 1915 m. gyveno Rusijoje. 1916–1917 m. kartu su kitais buvo įgaliotinis Mažosios Lietuvos belaisviams Simbirske (dab. Uljanovskas) šelpti. Nuo 1917 m. dvasininko pareigas ėjo Vilniaus, Švobiškio, Papilio, Seirijų, Kauno, Nemunėlio Radviliškio, Biržų parapijose. Nuo 1942 m. – Lietuvos evangelikų reformatų generalinis superintendentas. Sukūrė giesmių, sulietuvino ir parengė *Heidelbergo katekizmą* (išl. 1936 m.), į lietuvių kalbą išvertė giesmių (rink. *Karys evangelikas*, 1938 m.)[1].

Kun. Adomas Šernas

Taip Adomą Šerną pristato Visuotinė lietuvių enciklopedija. Minint 130-ąsias jo gimimo metines, būtina praplėsti tas penkiolika sausų eilučių ir pristatyti šią sudėtingo likimo asmenybę, daugiau kaip penkiasdešimt metų gerbtą ir buvusią pavyzdžiu, o likus vos keliems mėnesiams iki mirties savų ir svetimų pasmerktą...

Nepriklausomybės akto signataro Jokūbo Šerno (1888–1926) vyresnis brolis Adomas gimė 1884 m. gegužės 13 d. (pagal naująjį kalendorių – gegužės 25) dieną netoli Nemunėlio Radviliškio esančiame Jasiškių kaime, Elžbietos Žemaitytės ir Martyno Šernų šeimoje. Joje augo trys broliai ir dvi seserys. Tėvai buvo religingi. Per didžiąsias – Kalėdų, Velykų, Sekminių – šventes tėvas atlaikydavo pamaldas su atitinkamomis giesmėmis ir maldomis, su toms šventėms skirtomis evangelijomis. Mažąjį Adomą siųsdavo kviesti į tas pamaldas kaimynų. „Nors tėvas pats kas vakarą prieš guldamas pasiskaitydavo maldas iš lietuviško ir lenkiško kancionolo, – po daugelio metų prisimins kunigas Adomas Šernas, – bet manęs nemokė nei poterių, nei Dešimties Dievo įsakymų.“[2]

Skaityti lietuviškai Adomą išmokė motina iš pilno barbarizmų giesmyno, kuriame būta ir tokių sakinių, kurių vaikas niekaip negalėjo suprasti. Pavyzdžiui, „Motka (matka, motina) žyvate mane griekuos pradėjo“... Sūnus vis prašydavo motinos šiuos žodžius paaiškinti, tačiau ji nenorėjo to daryti[3].

Skaityti ir rašyti rusiškai berniuką išmokė tėvas, nupirkęs rusų kalbos elementorių. Sulaukęs devynerių, pradėjo mokytis Nemunėlio Radviliškio pradinėje mokykloje, kur viskas buvo dėstoma rusų kalba. Tikybos šioje mokykloje mokė vargonininkas. Kai Adomui sukako 11 metų, tėvas jį nuvežė į Rygos klasikinę gimnaziją. Baigęs tris klases ir gavęs reformatų sinodo stipendiją, išvažiavo mokytis į Slucko gimnaziją. Čia gavęs brandos atestatą, 1905 m. įstojo į Dorpato (dab. Tartu) universiteto Teologijos ir filosofijos fakultetą. Pasak paties Adomo Šerno, dėl dviejų sumetimų: viena, paklusdamas mylimiems tėvams, kurie troško jį matyti kaip kunigą, antra, norėdamas įsitikinti krikščioniškosios religijos tiesa[4].

Baigęs universitetą 1913 m. kovo 24 d. Vilniuje buvo įšventintas diakonu ir paskirtas superintendento kun. Mykolo Jastžembskio priežiūron. Tų pačių metų birželio 23 d. per Sinodą Vilniuje ordinuotas kunigu ir paskirtas Švobiškio parapijos klebonu kartu priskiriant aptarnauti Naujamiesčio parapiją bei Aukštelkų filiją. Nuo tada prasidėjo Adomo Šerno kunigystė Lietuvos reformatų parapijose.

Užklupus Pirmajam pasauliniam karui 1915 m., išvyko į Rusiją, į tolimąjį Simbirską (dab. Uljanovską), kur aptarnavo visus Pavolgio srityje išsibarsčiusius Lietuvos tremtinius evangelikus reformatus ir liuteronus.

1916–1917 m. Martyno Yčo rūpesčiu su Petru Žemaičiu buvo paskirti Tatjanos komiteto įgaliotiniais Mažosios Lietuvos belaisviams šelpti Simbirske ir kituose Pavolgio miestuose. 1917 m. per Švediją grįžo į Lietuvą, apsigyveno Papilyje, aptarnavo Papilio ir Švobiškio parapijas.

Kunigas Adomas Šernas kartu su broliu teisininku Jokūbu Šernu buvo aktyvūs lietuvybės puoselėtojai. Jokiai politinei partijai nepriklausęs, bet kaip patriotas, Adomas Šernas 1917 m. buvo paskirtas įgaliotiniu Biržų ir Joniškėlio apskrityse kviesti atstovus į Vilniaus konferenciją, kurioje ir pats dalyvavo.[5]

Adomas Šernas pirmasis XX a. pradžioje pasiūlė dokumentuose žodžius „liuosybė“, „neprigulmybė“ keisti „nepriklausomybė“. Taigi prieš šimtmetį padaryta reikšminga politinės terminijos pataisa gyvuoja iki šių dienų[6].

A. Šernas buvo išsilavinęs žmogus. Sąžiningai atlikdamas religines apeigas, dėstydamas tikybos pamokas vaikams ir rengdamas jaunimą sutvirtinimui, jis 1927 m. įsigijo ir Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos pažymėjimą, kad jam pripažįstamas aukštesniosios mokyklos mokytojo vardas ir teisė mokyti tikybą, taip pat rusų, vokiečių, prancūzų kalbas, istoriją, geografiją, matematiką, fiziką, gamtos mokslus bei teisę. Jis mokytojavo Nemunėlio Radviliškio progimnazijoje, Biržų gimnazijoje dėstė lotynų kalbą, matematiką ir kitus dalykus.

1920 m. kun. A. Šernas paskiriamas kariuomenės kapelionu kariams evangelikams. Nuo 1922 m. jam priskiriama globoti ir nedidelė Salamiesčio parapija, taip pat teko rūpintis Kauno reformatų parapijos steigimu. 1923 m. rugpjūtį iš lenkų okupuoto Vilniaus krašto į Papilį sugrįžus superintendentui kun. Jonui Šepečiui, A. Šernas buvo perkeltas į gimtąją Nemunėlio Radviliškio parapiją.

1930 m. Adomas Šernas paskiriamas į Biržų parapiją klebonu ir gimnazijos kapelionu. Nuo 1934 m. birželio 25 d. Biržuose posėdžiavęs Sinodas Adomą Šerną vėl išsiunčia į Kauną kariuomenės kapelionu kariams evangelikams ir paskiria aptarnauti Kėdainių reformatų parapiją, po metų – Seirijų parapiją. Kaip kapelionas A. Šernas tarnavo iki 1940 m. pavasario, kada buvo atleistas iš šių pareigų dėl amžiaus. Iš Seirijų parapijos vėl buvo perkeltas į Švobiškį, o 1941 m. – į Nemunėlio Radviliškio reformatų parapiją.

1942 m. birželio 25 d. Biržų sinodas kunigą A. Šerną išrinko vyriausiuoju Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios dvasininku – superintendentu ir paliko toje pačioje Nemunėlio Radviliškio parapijoje.

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Adomo Šerno 130-osioms gimimo metinėms skirto pranešimo autorė Aurelija Arlauskienė ir Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugijos pirmininkas Donatas Balčiauskas

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje liko tik keturi reformatų kunigai. Bažnyčios darbui Lietuvoje atgaivinti 1946 m. gegužės 27 d. sukviečiama sesija Biržuose, kurią organizavo ir jai pirmininkavo superintendentas kun. A. Šernas, išrenkamas Bažnyčios valdymo organas – kolegija. Ir tik daugiau kaip po dešimt metų sovietų valdžia leidžia sušaukti sinodą. 1957 m. rugpjūčio 18 d. įvyko jubiliejinis pirmasis pokarinis Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios sinodas Biržuose, konsistorijos vicepirmininku išrinktas superintendentas A. Šernas (pirmininku – pasaulietis Kostas Burbulys).

Viktorijos Liaušaitės nuotrauka

Minėjimas vyko evangelikų reformatų bažnyčioje

[1] Visuotinė lietuvių enciklopedija, Vilnius, 2013, t. XXIII, p. 89.

[2] Adomo Šerno priešmirtinis laiškas, Vilnius, 1971, p. 3.

[3] Ten pat.

[4] Ten pat, p. 4–5.

[5] Vilniaus reformatų žinios, 2014, Nr. 6 (143), p. 4–5.

[6] Arlauskienė, A., Tomas Šernas: vakar buvo rytoj, Vilnius, 2006, p. 25.

Nukelta į **10 p.**

HUMANISTIKA

HUMANITARINIAI MOKSLAI IR PERSPEKTYVOS

Atkelta iš **1 p.**

negali įvertinti klasikinių kalbų studijų, nes nieko apie jas neišmano. Šitokia kalba beveik prieš šimtą metų buvo apibūdinta kaip emotyvus žodžių vartojimas, t. y. niekuo neparemti išsitarimai su emociniu akcentu. Žymūs to laiko autoriai Čarlzas K.Ogdenas (Charles K. Ogden) ir Ivoras A. Ričardsas (Ivor A. Richards) siūlė emotyvų žodžių vartojimą patikrinti klausimu „Ar tai, kas sakoma, teisinga ar klaidinga paprastu griežtu mokslo požiūriu?“ Jeigu šis klausimas tinkamas, susiduriame su pagrįstu žodžių vartojimu, o jeigu netinkamas, – su emotyviu. Gavę neigiamą atsakymą ir paanalizavę tai, ką išgirstame, galime įsitikinti, ar tokią kalbą įmanoma suprantamai aptarinėti, ar ne. Emotyvių žodžių suprantamai aptarinėti neįmanoma. Taigi antrasis aukščiau pacituotas vertinimas turi būti paprasčiausiai ignoruojamas, bet šis ir panašūs atsiliepimai teršia humanitarinių mokslų aplinką, kurioje dvasingumas yra būtinybė.

Jeigu tik tokios ir panašios emotyvios neigiamos nuomonės nebūtų tokios dažnos. Aukščiau minėtame straipsnyje Saulius Spurga mano, kad „jei vieninteliu argumentu propaguojant šiuos (t. y. technikos ir gamtos mokslus) tampa socialinių ir humanitarinių mokslų sumenkinimas, tai jau verčia suklusti“. Iš tikrųjų suklusti reikia, nes emotyvūs ir menkinantieji vertinimai girdimi nuolatos. Juos papildo emociniai įspūdžiai. Plg. :

(3) „Karo ir taikos“ jie, ko gero, neskaitys, bet jų techniniai įgūdžiai tikrai išlavinti, pavyzdžiui, pirmokui visai nesudėtinga savo atostogų įspūdžius pristatyti Power Point skaidrėse“ (www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prasta-klasikine-pedagogika-siandienei-z-kartai-nebetinka-56-423630 – 2014 m. kovo 21 d.).

(4) „Mokykla ugdo papūgų bandą: moko ne kritinio mąstymo, o atkartoti svetimas mintis.“ (Komentaras po nuotrauka: www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/dalios-grybauskaites-achilo-kulnas-... – 2014 m. balandžio 10 d.).

(5) Palinkėjimas humanitarei: „Perrašinėsi knygas.“ (Vilnius, apie 1969 m.)

(6) Atsiliepimas apie vyrą humanitariniuose moksluose: „Kažin ko jis nepadarys, ar vertėjo?“ – „Bus užsiėmęs, ir gerai.“ (Vilnius, apie 1975 m.)

Nors moksliškai žiūrint, tokie išsitarimai neverti dėmesio, jie teršia humanitarinių mokslų erdvę ir atsidavusių žmonių pajautas. Kyla svarbus klausimas – kas turi vertinti ir spręsti apie humanitarinius mokslus tokioje visuomenėje. Žinant ir patirtį, atsakymas toks: „Tiktai ne pašaliniai su tokiu išmanymu, koks pacituotas.“ Patikėti ir remtis galima tik išmanymu, ne neigiamais įspūdžiais. Anglų filosofas Bertranas Raselas (Bertrand Russell) paaiškino, koks skirtumas tarp nuomonės ir žinių, o pacituoti žodžiai nėra net nuomonė. Žinios yra neklystamos, nes paremtos tiesa, kaip pirminiu duotuoju. Gi nuomonė gali būti ir teisinga, ir klaidinga, o kad ja patikėtum, nuomonę reikia pagrįsti. Dar ne taip seniai, antroje XX amžiaus pusėje, akademinėje visuomenėje nuomonės būdavo išklausomos, bet reikėdavo jas pagrįsti. Tai, kaip kalbantysis paaiškindavo savo nuomonę, parodydavo jo išsilavinimo kokybę ir puoselėdavo jo intelektinį pasirengimą. Dabar net knygų recenzijų neliko su pagrįstomis nuomonėmis, o tai taip pat liudija aukštąsias mokyklas baigusiųjų humanitarinį pasirengimą. Menuose besireiškiantis jaunimas kartais išsitaria, kad modernus menas neįvertintas, nes nėra kriterijų ir autoritetų. Jeigu tai tiesa, – tai irgi humanitarinio išsilavinimo smukimo rodiklis.

Šioje srityje esama ir kitaip iškreiptų vertinimų. Pavyzdžiui, humanitarinių mokslų naikinimas mažinant jiems finansavimą. Šis klausimas, kai viena pusė teigia, kad pinigų nėra ir nukentėti turi nevertingiausi, t. y. humanitariniai mokslai, o kita dejuoja, kad be pinigų neįsigysim kompiuterių, ir humanitarinių mokslų ateitis be perspektyvos, gerokai supainiotas. Tiesa truputį kitokia. Jau minėtame straipsnyje profesorė E. Ulčinaitė, be kita ko, teigia, kad „Mus šiandien kamuoja ne ekonominė krizė – tai padarinys, o ne priežastis. O priežastys – tai dvasinės atsakomybės ir mąstymo krizė“. Tai tikslus padėties įvertinimas. Aš dar paminėčiau, kad ir dvasinių nuostatų degradaciją reikėtų pridurti. Ir jaunimas, ir jų tėvai, dabarties potenciališkiausi gamintojai, nesiveržia ir nenori siekti puikaus išsilavinimo, intelektinio tobulėjimo, visapusiškų žinių. Priešingai, nuostata yra universitetus transformuoti taip, kad jie teiktų konkrečias praktinių kursų paslaugas, kad baigusieji tiktų konkrečioms pareigoms kaip pieštuko formos laikmena dera kompiuteriui. Jau visiškai pamiršta universiteto kaip plačių universalių žinių šaltinio samprata, ir neliko žmonių, kurie tokio išsilavinimo siektų. Universitetų transformavimasis – atsakas į visuomenės nuotaikas, t. y. irgi padarinys.

Šie pasikeitimai liudija, kad šiek tiek susvyravęs finansavimas yra gudriai išnaudojamas ignoruojant ir nutylint kvalifikuotų ir patyrusių humanitarų nuomonę ir nuotaikas. Nebus netiesa pasakyti, kad humanitarai visais laikais dirbo iš įsitikinimo ir atsidavimo nieko nereikalaudami – kiek jiems buvo mokama, tiek pakakdavo, o mokslininkai visada dirbo savarankiškai, užsimokėdami savo išlaidas. Tai pripažįsta humanitarai ir kitose šalyse. Bėda būna tik ta, kad atlikto darbo, kurio niekas nefinansavo, niekas nenori ir publikuoti. Taigi autorius gali krauti rankraščius pomirtinei realizacijai, jeigu jo namai saugūs.

Dirbantys pedagoginį darbą irgi buvo patenkinti esamomis sąlygomis, nes universitetuose bendravimas su studentais yra prasmingas ir malonus darbas. Tik darbų taisymas, ypač kai studentai diktuoja terminus, gali būti labai alinantis ir nuostolingas profesionalo kalbos kokybei. Humanitarai niekada nebuvo agresyvūs ar streikuojantys, bet dabar, kai valstybės finansavimas ribotas, niekas neprisimena, kaip pasiaukojančiai žmonės vis dėlto dirbo; kalbama tik apie „stoką“ ir „trūkumus“. Tiesa ir čia truputį kitokia negu gali atrodyti iš šalies. Tačiau iš šalies veikia ne tik atrodymas, bet yra veikiama, o tai jau nelaimė. Humanitarai ramiai dirba, o už juos nusprendžia, kaip jų darbas bus vertinamas, kokie pasikeitimai įvyks akademiniuose santykiuose ir kaip tai atsispindės vertinant jų kvalifikaciją ar atestuojant. Liūdniausia, kad kurie ne kurie pasikeitimai akademiniuose santykiuose pristatomi iš nuogirdų, jų nederinant su patyrusiųjų nuomone ir net nemėginant kaip nors daryti įtaką administracinei hierarchijai.

Vienas pavyzdys būtų toks: samprata, kad kalbos mokymasis gali būti nuolatinis žaidimas, kad mokslas taip pat – „tik žaidimas, jokių pastangų nereikalaujantis užsiėmimas“ (Ulčinaitė, ten pat), kad mokytojas turi rūpintis, kad nepažeistų mokinio psichologinio komforto, palaikyti jo atsipalaidavimą ir pasirūpinti jo „motyvacija“ arba, lietuviškai tariant, suteikti mokiniui norą mokytis, jau įvertinta neigiamai. Be to, kad tai absurdiški reikalavimai, jie iš pradžių, devintajame XX amžiaus dešimtmetyje, buvo pateikti kaip nuogirdos. „Sako, kad dabar mokytojas negali net kalbėti taip, kad sujaudintų mokinį, ir net raudono pieštuko naudoti negali, nes pataisymai šia spalva gali neigiamai paveikti mokinio psichiką. Dabar mokiniai vertins mokytojo darbą be jokių išimčių ir nuolaidų.“ Šitas nuogirdų kratinys, pasirodo, buvo konstruktyvistinės ir kognityvistinės teorijų seka, su atitinkamomis publikacijomis ir atitinkamu pritaikymu. Geriausiuose Vakarų universitetuose mokytojo darbą vertina tik geriausi studentai, ir tai logiška, nes tas studentas, kuris nelankė paskaitų arba yra tokio menko pasirengimo, kad dėstytojo aiškinimų nesuprato, pirmiausia turi pats išsiaiškinti dalyko esmes ir pasiaiškinti, kodėl aplaidžiai dirbo. Lietuvoje ši nuostata buvo priimta ciniškai ignoruojant dėstytojus ir, žinoma, publikacijas ta tema. Iš tikrųjų akademinė bendruomenė turėjo pasiskaityti ir su vadovais apsvarstyti, ko vertos tokios nuostatos, ir tik tada pagalvojus surasti neįžeidžiančią ir nežalojančią jų pritaikymo formą.

Šis pavyzdys kelia klausimą, kodėl taip vadovaujama ir kas iš tikrųjų vadovauja akademiniams kolektyvams ir darbuotojams, kurie neretai būna aukštesnės kvalifikacijos negu padalinio vadovas.

Aukščiau cituoti liaudiški išsitarimai humanitarų adresu ir ši situacija verčia manyti, kad nurodymus pritaikant iš nuogirdų galima palankiai arba nepalankiai traktuoti bet kurį darbuotoją ir priversti jį rizikuoti įdarbinimu, visiškai negalvojant apie kvalifikuoto ir patyrusio dėstytojo psichologiją. Neatitikimas tarp požiūrio į dėstytoją ir į studentą dar XX amžiuje buvo sugriautas. Tos nuostatos jau pasitvirtino esančios ydingos, bet nei psichologija, nei darbo saugos principai šiuo atveju nesvarstomi. Galiausiai akademinė disciplina užleido vietą studentų savivalei, ir jau yra žinoma, kad mokinys sumušė mokyklos direktorių Lietuvoje. Jungtinių Valstijų švietimo sistema tapo pažeista pritaikius minėtas teorijas (žr. Tomo Lengtrio (Thomas Langtry) straipsnį „Laisvųjų menų santykinė svarba XXI amžiaus akademikams“ (Relevance of Liberal Arts 2.26.2014. Langtry.pdf).

Aukščiau pacituota profesorės Ulčinaitės nuomonė apie mokslą kaip žaidimą, liečia ir mokslą kaip tyrinėjimų sritį. Humanitariniai mokslai dabar puolami tik lituanistika finansuojama šalyje. Kvalifikuočiausi užsienio kalbų mokslininkai tylomis vienas po kito pasitraukia iš universiteto, o kartais ir iš Lietuvos. Neatrodo, kad kam nors tai rūpėtų. Sunku atspėti tokio abejingumo ir net neekonomiškumo priežastį, kuri gali būti tokia, kad gerbiami tik tie, kurie yra aprūpinti arba apsirūpinę, o tie, kurie tik dirba patenkinti menkiausiu atlygiu, tiek ir apskritai verti.

Socialinės ir etinės nuostatos humanitariniuose moksluose verčia klausti, dėl ko šie mokslai puolami, kai administraciškai buvo atsisakyta geriausių mokslininkų ir kai dabartinė padėtis tam tikra prasme buvo dėsningai sukurta.

Mokytojų straipsnių publikacijos, kurios pasirodo Lietuvos spaudoje, nedaro garbės kvalifikuočiausiems kolegoms, o jų kritikai sulaukia agresyvių atakų. Iš tikrųjų nederėtų, būtų netgi amoralu fiziškai pulti išsakančius kritines pastabas. Galima pacituoti vieną kitą darbą, pavyzdžiui, tam, kad būtų galima įsitikinti, jog mokytojų publikacijos tikrai nėra humanitarinių mokslų indėlis ir, aišku, nėra lingvistika. Plg. šias cituojamų straipsnių ištraukas:

1) „Remiantis diagnostiniu tyrimu, atliktu atlikto 2007 metais, straipsnyje aptariamas studentų požiūris į užsienio kalbų mokytojo profesijos kompetencijas, kaip vienas iš galimų dorinių nuostatų ugdymo veiksnių. Nors pastaruoju metu užsienio kalbų mokytojams, kaip vertybių ugdytojams, keliami nauji ir sudėtingi reikalavimai, tačiau mokslinėje edukacinėje literatūroje stokojama teorinių ir empirinių tyrimų apie tai, kokie veiksniai galėtų daryti įtaką mokytojų vertybinių nuostatų raidai. Stokojant tokių įžvalgų, būsimųjų užsienio kalbų mokytojų požiūrio į užsienio kalbų mokytojo kompetencijas, kaip potencialų dorinės nuostatos ugdymo veiksnį, analizė išlieka aktuali ir leidžia formuluoti mokslinę tyrimo problemą: kokią įtaką būsimųjų užsienio kalbų mokytojų dorinėms nuostatoms gali turėti jų požiūris į mokytojo profesijos kompetencijas.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas yra išryškinti būsimųjų užsienio kalbų mokytojo požiūrį į mokytojo profesijos kompetencijas ir nustatyti šio požiūrio galimą įtaką jų dorinių nuostatų plėtotei universitete. Šiam tikslui realizuoti keliami tokie straipsnio uždaviniai: 1) nustatyti respondentų požiūrį į užsienio kalbos mokytojo profesinę kalbinę, profesinę pedagoginę, bendrakultūrinę ir bendrąją kompetencijas; 2) išryškinti respondentų požiūrio į mokytojo profesijos kompetencijas ir dorovinių vertybių, išreiškiančių dorinės nuostatos kognityviojo-prasminio komponento turinį sąsajas.

2) Daugumos respondentų požiūriu, svarbiausia užsienio kalbos mokytojo profesijos kompetencija – profesinė kalbinė, antra pagal svarbumą – profesinė pedagoginė, trečia – bendrakultūrinė, ketvirta – bendroji. Tyrimo duomenų analizė taip pat atskleidė, kad dorinei nuostatai įtakos gali turėti požiūris į visas mokytojo kompetencijas. [...] Tokie koreliacinės analizės duomenys rodo, kad būsimųjų užsienio kalbų mokytojų požiūris į bendrąją kompetenciją dorinės nuostatos ugdymo atžvilgiu yra pats reikšmingiausias, t. y. labiausiai veikia jos sklaidą. Požiūris į mokytojų profesijos kompetencijas gali turėti didelę įtaką dorinės nuostatos kognityviajam-prasminiam komponentui, nes nustatyta daug sąsajų su dorovinių vertybių svarbumo pripažinimu bei jų įprasminimu. Tyrimas atskleidė, jog iš visų mokytojo kompetencijų bendroji kompetencija labiausiai susijusi su bendrakultūrine, profesine kalbine ir profesine pedagogine, o tai leidžia daryti prielaidą, kad tiriamųjų požiūris į bendrąją kompetenciją yra pats reikšmingiausias, galintis daryti jų dorinėms nuostatoms.

Dvidešimtajame amžiuje neparastai padidėja susidomėjimas antikiniais mitais. Nuo pirmojo mūsų amžiaus dešimtmečio prasideda, kaip teigia mitologijos tyrinėtojas E. M., „demitologizacijos“ [...] arba „neomitologizacijos“ [...] procesas. Antikiniai mitai plačiai naudojami literatūroje. [...] XX a. mitologizmas susijęs su modernizmo estetika – mitais siekiama perteikti pasaulio chaotiškumo ir absurdiškumo idėją, mechaniską, ciklišką gyvenimo pasikartojimą, pavaizduoti žmogų kaip nesikeičiantį, amžinų pradų, absoliutizuotų būsenų įkūnytoją, nepriklausomą nuo istorinių ir socialinių aplinkybių, neapibrėžtą laiko ir erdvės. Mitai panaudojami subjektyvistinei rašytojo pasaulėžiūrai, kritiškam požiūriui į kapitalistinę tikrovę išreikšti. [...]“ Mito funkcijos kūrinyje priklauso nuo rašytojo pasaulio sampratos, kūrybinio metodo, pasirinkto žanro, siekiamo tikslo ir t. t.

Šiame straipsnyje kalbėsime apie mitą modernistiniame romane [...]. Naudodamas antikinius mitus ir juos parodijuodamas, B. paneigia realistinį romaną, ironizuoja literatūros kritiką ir jos mokyklas, atskleidžia žmogaus elgesio kartojimąsi, šiuolaikinio buržuazinės visuomenės žmogaus dvasinį susmulkėjimą, metaforiškai parodo žmogaus veiklos beprasmiškumą.

Kritiškai vertinant B. pesimistinį požiūrį į žmogų ir į pasaulį, tai, kad jis nepripažįsta realistinio romano, reikia pažymėti naujos romano formos ieškojimus, rašytojo siekimą sukurti XX a. naujo tipo romaną, kuriame būtų ir to paties kūrinio analizė, ir kritika. Reikia pažymėti B. išradingumą ironizuoti ir parodijuoti. Tai kūrinio ypatybės, kurios padeda skaitytojui tapti farso dalyviu, kritiškai vertinti skaitomą kūrinį. Tik apmaudu, kad B. neįžvelgia pasaulyje ir žmoguje nieko pozityvaus, yra tipiškas „juodasis humoristas“.

Nors pirmoji ištrauka yra iš straipsnio, kuriame aprašomas tikras būsimųjų mokytojų pažiūrų tyrinėjimas, o antrojoje rašoma apie požiūrį į žmogų ir pasaulį grožiniame kūrinyje, jų temos ir minimi santykiai panašūs. Skirtumas tas, kad antrojoje ištraukoje žmogus ir reiškiniai įvardijami tiksliai, o jų ryšiai bei sąsajos aiškios, nepaisant daugiaplanio žmogaus pavaizdavimo romane ir su tuo susijusių daugiamačių įvaizdžių ir požiūrių bei kalbos daugiareikšmiškumo.

Šito negalima pasakyti apie pirmąją ištrauką, nors joje rašoma apie realius žmonių sugebėjimus, įtakas ir požiūrius. Aiškumo dėlei atkreipsiu dėmesį, kad pagrindinė sąvoka pirmojoje ištraukoje yra mokytojo dorinių nuostatų ryšys su jo profesinėmis kompetencijomis. Deja, nei šios sąvokos, nei ryšių taip tiksliai ir aiškiai pavadintų cituojamoje ištraukoje nėra. Nors kompetencijų ir dorovinių nuostatų ryšys nėra visiškai tiesioginis, tereikia tik atkreipti dėmesį kaip jis supainiotas, o supainiotas pirmiausia dėl klaidingo pavadinamo santykio teiginiuose. Galima paanalizuoti sąvokas.

Bus daugiau

MOZAIKA

MĖGINIMAS BLAIVIAI VERTINTI LIETUVIŲ KALBOS BŪKLĘ

Arnoldas PIROČKINAS

Vieną birželio dieną troleibuso stotelėje netikėtai sutinku labai simpatišką asmenį iš Lietuvių kalbos instituto. Esu įsitikinęs, kad ir jis man kiek palankus. Taigi susitikti su tokiu senokai matytu žmogumi – džiaugsmas. Pasisveikinus iš karto partneris pareiškia skaitęs mano straipsnį „Mokslo Lietuvoje“. Suvokiu, kad turi galvoje rašinį „Prisilietus prie atgrasios problemos“ (žr. 2014 05 15 d. numerį). Malonu girdėti! Tik kodėl aš rašąs, jog Lietuvių kalbos institutas ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija apleidžią lietuvių kalbos kultūrą? Ir čia ima vardyti faktus, rodančius šių įstaigų darbus kalbos kultūros srityje.

Netikėtai užkluptas, įstengiau tik teisintis: gal būsiu ne visai tiksliai įvertinęs jų veiklą dėl informacijos stokos, o gal kas ne kas neapdairiai suformuluota. Norėjau dar kažkuo teisintis, bet čia privažiavo troleibusas. Spėjau paspausti ranką...

Grįžęs namo, puoliau žiūrėti, ką aš tame laikraštyje prirašiau. Argi iš tikrųjų taip neapdairiai nuneigiau ne tik šių įstaigų, bet ir visą dabartinį kalbos kultūros darbą? Nepasitikėdamas savo sprendimo objektyvumu, kviečiu ir skaitytojus vertinti tą rašinio vietą, dėl kurios skaudžiai maloniai priekaištavo simpatiškasis oponentas. Cituoju:

„Ryžtis kalbėti kalbos kultūros problemomis reikia turėti nemaža drąsos. Ir mūsų moderniesiems kalbininkams, ir žurnalistams, ir pedagogams bendrinės kalbos norminimas, jos kultūros puoselėjimas baisiai atgrasi tema. Kiek ši kalbos sritis nuvertinta, rodo toks dalykas. Ilgus metus Lietuvių kalbos institutas turėjo Kalbos kultūros skyrių, bet, jo vadovei su savo šalininkais šokus niekinti spaudoje praeities ir dabarties lietuvių kalbos kultūros, jis buvo perkrikštytas Sociolingvistikos skyriumi. Iš jo dingo ir kalbos kultūros problemos, atseit, tegu jas nagrinėja kiti skyriai. Bet juk tarp dviejų auklių – vaikas be galvos. Be vieningo puoselėjimo liko ir kalbos kultūra. Atrodo, ne kažkiek dėmesio *kasdienei* kalbos kultūros *praktikai* skiria nė Valstybinė lietuvių kalbos komisija“ (išskirta kursyvu dabar cituojant).

Kai šiandien, kiek prablaivėjus galvai nuo autoriui būdingo svaigulio, vėl skaitau šią ištrauką, matau, kad ką ne ką derėjo švelniau pasakyti, bet neįžvelgiu noro išreikšti, jog šios įstaigos visiškai ignoruoja kalbos kultūrą. O kad Kalbos kultūros skyrių pakeitė Sociolingvistikos skyriumi, tai, sakyčiau, būtų tolygu, jeigu, pavyzdžiui, medikai savo įstaigose panaikintų higienos katedras ar skyrius, jų problemas atiduotų vidaus ligų propedeutikos ar infekcinių ligų katedroms (skyriams), o panaikintųjų padalinių vietoj įkurtų medicinos statistikos ar sociologijos kabinetus. Ką norite, tą galite sakyti, bet sociolingvistika savo reikšme ir verte netolygi kalbos kultūrai.

Pirmoji iš esmės yra tik tam tikros kryptingos statistikos rinkėja, o antroji – teorinis ir praktinis daugelio kitų dabartinės lietuvių kalbos disciplinų apibendrinimas ir įprasminimas, įvairių jos reiškinių įvertinimas ir atranka sąmoningai, motyvuotai ir tikslingai vartosenai.

O gal tokia kalbos mokslo šaka nė nereikalinga? Sakysite, juk nemaža kalbų, įskaitant ir lietuvių kalbą iki 1939 m. Lituanistikos instituto įkūrimo, neturėjo ir neturi nei kalbos akademijų ar institutų, nei kalbos komisijų, bet kalbos kultūra sėkmingai rūpintasi ir rūpinamasi. Nedaug yra tokių laimingų kalbų, kaip prancūzų kalba, kurią nuo 1635 m. puoselėja Armano Žako de Rišeljė (de Richelieu) įkurta Prancūzų akademija (Académie française). Kalbų, kurios neturėjo Prancūzų akademijos pobūdžio įstaigų, kultūros ugdymą sėkmingai skatino ir jam impulsų davė atskiri asmenys. Čia pavyzdžiu tinka imti Joną Jablonskį, kuris 40 metų diena iš dienos budėjo lietuvių kalbos kultūros bare.

Vis dėlto ir pats iškilusis bendrinės kalbos puoselėtojas, ir visuomenė, t. y. jos įžvalgiausi protai, suvokė kolektyvių institucijų svarbą, tik dėl nedėkingų aplinkybių negalėjo sukurti jų efektyvių, tuo labiau valstybinių. Štai Vincas Kudirka, kai užsimezgė nutrūkęs ryšys su Mintaujoje dirbančiu Jonu Jablonskiu, iš karto ėmėsi iniciatyvos suburti grupę lietuvių inteligentų, kurie talkininkautų „Varpui“: 1890 m. Mintaujoje atsirado Literatūriškoji komisija. Jai pirmiausia keltas uždavinys taisyti „Varpui“ skiriamų straipsnių ir grožinės literatūros kūrinių kalbą. Ilgainiui jos darbo sritys platėjo ir gilėjo: ėmė rūpintis lietuvių bendrinės kalbos gryninimu ir ir lietuviškos terminijos kūrimu, t .y. kalbos kultūra. Šioje bene pirmojoje lietuvių bendrinės kalbos tvarkybos institucijoje, turinčioje septynis narius, pagrindinis krūvis teko Jonui Jablonskiui. To krūvio mastas iki šiol nėra nusakytas. Kad ir koks jis būtų buvęs didelis, komisijos įkūrimas ir veikla aiškiai patvirtina, kad varpininkai, įžvalgiausioji to meto mūsų negausių inteligentų dalis, puikiai suvokė kolektyvinės institucijos svarbą bendrinės kalbos kultūrai. Reikia apgailestauti, kad komisija veikė vos penkerius metus: 1895 m. jos veikla nutrūko.

Idėja lietuvių kalbos ugdymo problemas spręsti kolektyviškai vėl iškilo po 1904 m. gegužės 7 d. panaikinto lietuviškos spaudos draudimo Rusijos imperijoje ir ėmus svarstyti reikalą kurti lietuvių mokslo draugiją. 1907 m. kovo 25 d. įvyko jos steigiamasis susirinkimas. Jos plačioje programoje deramą vietą gavo ir lietuvių kalba. Tačiau ilgą laiką šis programos punktas beveik nebuvo įgyvendinamas. Tik 1911 m. liepos 25–28 d. Vilniuje vykusiame draugijos visuotiniame susirinkime, kuriame kaip paprastai iki tol Jonas Jablonskis nedalyvavo, Sofijos Čiurlionienės pasiūlymu sudaroma septynių narių (Jonas Jablonskis, Kazimieras Būga, Juozas Balčikonis,

Nukelta į **10 p.**

Seimo narys profesorius Povilas GYLYS:

„Ką būčiau pasakęs Pasaulio lietuvių ekonomikos forume“

Lietuvoje įvyko eilinis Pasaulio lietuvių ekonomikos forumas, kuriame turėjo būti svarstomi strateginiai mūsų šalies ūkio raidos klausimai vidaus politikos ir tarptautiniame kontekste. Į forumą nebuvau kviestas, todėl negalėjau ten išdėstyti savo požiūrio. Tačiau jaučiu profesinę ir pilietinę pareigą pateikti savo, kad ir labai koncentruotą, telegrafiškai išdėstytą požiūrį į mūsų ūkinę situaciją forumo kontekste.

Esu holistinės krypties ekonomistas, todėl nesutinku su forume vyravusia, nors ir nebylia, nuostata, kad ekonomika ir rinka, arba kitaip – verslas, yra tas pats. Ekonomika yra mūsų gyvenimo aspektas, susijęs su išteklių ribotumu, su kuriuo susidūrę ekonominiai – individualūs ir grupiniai – subjektai ekonomizuoja, t. y. ieško optimalaus santykio tarp naudos bei tų ribotų išteklių sąnaudų.

Daugiau ar mažiau vykusiai ekonomizuoja VISI subjektai – individai, verslo bendrovės, vietos ar šalies lygio valdžios institucijos. Vieni iš jų siekia privačios, kiti – viešosios, bendrosios naudos – daugiau geros kokybės viešųjų gėrybių.

Iš to, ką iš žiniasklaidos žinau apie forumo darbą, susidaro įspūdis, kad ten nebuvo rimtai, paradigmiškai kalbama apie ekonomiką kaip visumą, kaip viešojo ir privataus sektorių vienybę. Mano žiniomis, dažniausiai buvo apsiribojama verslo, manau, neišgalvotų problemų aptarimu. Apie viešojo sektoriaus problemas buvo kalbama nepakankamai, pabirai ir todėl, įtariu, paviršutiniškai. Taip atrodo susipažinus su pagrindinio pranešėjo brito Marko Gaskelo (Mark Gaskell) pranešimo turinio atpasakojimu žiniasklaidoje bei su kitų oficialių pranešėjų sąrašu.

Olgos Posaškovos nuotrauka

Prof. Povilas Gylys

Pavyzdžiui, pagrindinis pranešėjas, sprendžiant iš jo pasisakymo turinio, priklauso naujosios liberalios ekonominės minties krypčiai, todėl, kaip ir kiekvienas jos atstovas, kalba apie išlaidaujančią valdžią, žemas algas kaip konkurencinį šalies pranašumą tarptautinėse rinkose ir panašius dalykus.

Prisipažinsiu, šiek tiek šiurpina faktas, kad, kaip rašoma programoje, verslumą norima ugdyti jau ikimokykliniame amžiuje. Teko girdėti iš ikimokyklinio ugdymo pedagogų, su kokiu dideliu džiaugsmu jie tai skiepija vaikams. Tai pasišovusi daryti ir Austėja Landsbergienė turėtų suvokti, kad vaikystėje dedami žmogiškumo pagrindai ir kad tame amžiuje neturėtų būti formuojami egoistiški, tik konkurenciją žmonių santykiuose išpažįstantys, bet solidarumo nemokantys rinkos robotukai. Tikiuosi, kad mano nuogąstavimams nėra rimto pagrindo ir pranešėja nenusirito iki individualistinės pasaulėžiūros, tapatinančios ne tik rinką ir ekonomiką, bet ir rinką ir visą visuomenę, žemumų.

Rodos, tarp forumo dalyvių neatsirado žmogaus, kuris pasakytų: šalies vieta pasaulinėje ekonomikoje priklauso ne tik nuo verslo, bet ir nuo to, kaip funkcionuoja viešasis sektorius – mokyklos, universitetai, teisėkūra bei teisėsauga ir t. t. Jeigu viešasis sektorius yra nusmurgęs – blogai finansuojamas ir prastai valdomas – šalis negali pasigirti aukšta gerove. Nebus ji ir konkurencinga. Ir atvirkščiai – jeigu viešasis sektorius, kuriantis sisteminio pobūdžio viešąsias gėrybes, gauna tinkamą finansavimą ir yra politiškai ir administraciniu požiūriu gerai tvarkomas, valdomas, šalis efektyviai išnaudos turimus ribotus žmonių, technikos, finansinius ir kitus išteklius. Gerovės lygis joje bus aukštas ir kraštas bus konkurencingas tarptautiniu mastu.

Užtenka susipažinti su tarptautiniais konkurencingumo reitingais. Juose aukščiausias pozicijas užima tos šalys, kurios išmintingai palaiko balansą tarp išteklių skiriamų viešajam ir verslo sektoriams, kuriose mokyklos, policija ir kitos viešojo gyvenimo sferos nebadmiriauja. Turiu galvoje pirmiausia Šiaurės šalis – Suomiją, Švediją, Daniją ir t. t. Deja, su savo mažiausiu Europos Sąjungoje – 27 proc. nuo BVP – biudžetu į protingą ekonominį balansą pretenduoti negalime. Normalioje ekonomikoje ši dalis svyruotų apie 35–40 proc. Vadinasi, mes negalime pretenduoti į aukštos gerovės šalies vardą bei dideles konkurencines galias nekurdami geros kokybės pakankamo kiekio viešųjų gėrybių. Tą mintį, jei būčiau dalyvavęs forume, būtinai būčiau pabrėžęs.

Kitas mano nepadaryto pranešimo postulatas būtų buvęs: „Nesididžiuokime „konkurenciškai“ žemais darbo užmokesčiais.“ Taip, viena vertus, žemi atlygiai darbuotojams prisideda prie gamybos kaštų mažinimo ir yra naudingi verslui, jei naudą vertiname tik mikro, privačiame lygyje. Tačiau makrolygyje tai gali reikšti, ir reiškia, neišgyvenančių ir besijaučiančių nuvertintais, devalvuotais darbuotojų masinę emigraciją. Pastaroji gimdo kvalifikuotos darbo jėgos stygių, struktūrinį nedarbą. Nevertėtų užmiršti to, kad emigracija mažina turto kūrėjų skaičių, vadinasi, menkina ekonominio augimo perspektyvas. Reiktų atsižvelgti ir į tas, tiek asmenines, tiek viešąsias, žalas, kurias sukelia skurdas, socialinė atskirtis ir kurias tenka priskirti ne ekonomikai, bet antiekonomikai. Ta antiekonomika daro neigiamą poveikį visoms gyvenimo sritims, taip pat ir verslui. Bet pastarasis, būdamas individualistiniame, neoliberaliame transe tų žalų, rodos, nemato. Nes neoliberaliame ekonomikos paveiksle jų tiesiog nėra.

Iš to, ką žinau apie pasisakymų forume turinį, sprendžiu, kad tokių – holistinių pranešimų ir kalbų nebuvo. Gaila, nes tai reiškia, jog forumas nepasirūpino, kad vyktų TIKRA DISKUSIJA, kurioje būtų pristatyti ĮVAIRŪS požiūriai į Lietuvos ekonomikos būklę ir jos raidos perspektyvas. Juk galėjo forumo organizatoriai pakviesti į renginį, pavyzdžiui, ekonomistą profesorių Romą Lazutką. Betgi ne – jie pakvietė teisininką, vieną žinomiausių „laisvarinkininkų“ Remigijų Šimašių. Todėl, jaučiu, – tai buvo bendraminčių neoliberalų sueiga, kurioje individualistinė indoktrinacija buvo svarbesnė nei realių išeičių, alternatyvų paieška.

Renginį, matyt, galima pavadinti dominuojančios individualistinės paradigmos šalininkų pabendravimu, visuomenei perduodant katekizmo tiesą – „Gerai verslui, gerai ir visai visuomenei“. Jeigu būčiau pakviestas, forumui būčiau pateikęs alternatyvų ekonominį požiūrį: „Kai gerai visai visuomenei, gerai ir verslui.“ Dar būčiau pridėjęs: „Mieli verslininkai, nedarykit klaidos – nesusitapatinkit su visa ekonomika.“ Taip pat būčiau pataręs: „Jei ateityje organizuosit tokius forumus, žymiai tiksliau juos būtų pavadinti ne ekonomikos, bet verslo forumais. Tuomet daugelis čia išsakytų pastabų atkristų.“

Pabaigai – politinis pastebėjimas. Renginį be asocijuotų verslo struktūrų organizavo ir, įtariu, mokesčių mokėtojų pinigais parėmė viešąjį nacionalinį interesą turinčios atstovauti Ūkio ir Užsienio reikalų ministerijos. Girdėjau, kad joms vadovauja žinomi socialdemokratai Linas Linkevičius ir Evaldas Gustas. Taip pat esu girdėjęs, jog socialdemokratai nesivadovauja neoliberalia ideologija ir kad „laisvarinkininkai“ yra jų ideologiniai varžovai. Bet teko girdėti ir kitokių kalbų, esą visos sisteminės partijos Lietuvoje, nepriklausomai nuo jų pavadinimų, yra liberalios...

P. S. Noriu prisistatyti. Esu lietuvis. Esu ekonomistas. Tiesa, nesu pasaulinio masto lietuvis ar ekonomistas. Priklausau holistinei krypčiai ekonomikos moksle. Prieš išeidamas į politiką, buvau Lietuvos ekonomistų asociacijos prezidentas. Prieš keletą metų kolegos mane buvo išrinkę geriausiu Lietuvos ekonomistu. Esu skaitęs mokslinius pranešimus konferencijose Londone, Pekine, Vroclave ir kitur. Esu parašęs knygą globalios ekonomikos ir antiekonomikos klausimais.

Prof. Povilas Gylys,
LR Seimo narys

MŪSŲ DIDIEJI

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

DONELAITIS IR STENDERIS – LIETUVIŲ IR

Atkelta iš **1 p.**

Vilniaus karininkų Ramovėje. Surengė keletą parodų Sausio 13-osios atminimo metinėms „Buvome, esame, būsime“, Latvijai skirtą foto parodą „Svečiuose pas Lačplėsį“, fotoparodų ciklą „Akimirkos Kristijono Donelaičio žemėje“ (Joniškyje ir Šiaulių universitete) ir kitas parodas.

Su Joniškio rajono Kriukų liaudies teatru J. Ivanauskas dalyvavo 2014 m. Pasaulio lietuvių dainų šventėje teatro dienoje, Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ teatralizuotuose skaitymuose Gedimino kalno papėdėje į publiką bylojo būrų Poeto žodžiu.

Mūsų pašnekesio apie G. F. Stenderį ir K. Donelaitį metu suprasime, kas domina ir jaudina J. Ivanauską, vadinasi, geriau susipažinsime ir su šia pakankamai spalvinga asmenybe iš šiaurės Lietuvos.

Jono Ivanausko nuotraukos

Gothardui Frydrichui Stenderiui skirto paminklo akmens monumentalumas prasmingai išreiškia šio sielovados, literatūros ir kultūros didžiavyrio vietą Latvijos kultūros istorijoje

Daugiadarbis vokietis tapęs latviu

Mokslo Lietuva. *Garbusis Jonai, kas patį jaudina ir ko moko Gothardo Frydricho Stenderio ir Kristijono Donelaičio gyvenimo pavyzdžiai? Apie tai mąstei dar tik artėjant 300-osioms abiejų šių literatūros ir kultūros didžiavyrių gimimo metinėms, vienas pirmųjų atkreipei dėmesį į reikšmingą ir daug kuo įpareigojantį sutapimą: abu jie gimę tais pačiais metais, išugdyti vokiečių intelektinės kultūros aplinkoje, vadovavo parapijoms. Tiesa, gerokai nutolusiose viena nuo kitos vietose: Donelaitis – Prūsų Lietuvoje, Stenderis – Lietuvos ir Latvijos paribyje. Abu neapsiribojo vien sielovada, bet tuo pačiu atliko neišnykstančios vertės literatūros ir kultūros darbus. Ypatingą nuostabą ir pasigėrėjimą kelia tas faktas, kad aukštoji to meto universitetinė vokiečių kultūra ne tik neatplėšė jų nuo žemės, neišplėšė iš mažų miestelių ar kaimo aplinkos, bet priešingai – sugrąžino dirbti kunigams įprastą sielovados ir švietėjišką darbą į pačią tautos gelmę – K. Donelaitį – į Tolminkiemį, lietuvininkų būrų gyvenamą kaimą, o G. F. Stenderį – į Žeimelį Žiemgalos krašte, Lietuvos paribyje su Kuršo ir Žiemgalos hercogyste, vėlesniais laikais į Sėlpilio ir Sunakstės parapijas. Gyvenimas provincijose nesutrukdė abiems gyventi turiningai ir vaisingai, sukurti intelektualią aplinką ir prasmingų kūrinių. Taigi, mielas Jonai, kuo patį šie gyvenimo pavyzdžiai praturtino?*

Jonas Ivanauskas. Mane pirmiausia stebina šių asmenybių įvairiapusiškumas. Abu būdami kunigais užsiiminėjo ir kita intelektine veikla. 2012 m. Jakiškių dvare kartu su Joniškio kultūros ir istorijos muziejumi buvo surengta mokslinė konferencija, į kurią atvažiavo ir Latvijos literatūros, folkloro ir meno instituto mokslo darbuotoja Zigrida Fridė (*Zigrīda Frīde)*. 2003 m. apie Gothardą Frydrichą Stenderį ji parašė knygą, kurią labai prasmingai pavadino – „Latvis“. Mat Stenderis pageidavo, kad po mirties ant jo kapo plokštės būtų užrašyta – „Latvis“, net pats stebėjo akmenkalių darbą, nors pagal kilmę buvo vokietis. Tai nesutrukdė jam tapti latvių pasaulietinės literatūros pradininku, lygiai kaip ir lietuvininkui K. Donelaičiui, kuriam tokia garbė tenka lietuvių literatūroje.

Latvijoje Stenderių giminė garsi tuo, kad ji davė kelioliką evangelikų liuteronų kunigų, tarp kurių buvo nemažai šviesuolių, visuomeniško užmojo žmonių, tarp kurių garsiausias ir nepralenktas yra Gothardas Frydrichas Stenderis, kuriam prigijo Senojo Stenderio (latv. Vecais Stenders) pravardė, nors toli gražu ne jis buvo šios giminės latvių žemėje pradininkas. Pirmtaku laikytinas Johanas Stenderis (1608–1669), kuris Abiejų Tautų Respublikos karo prieš Švediją metu 1633 m. atvyko iš Saksonijos ir įsikūrė Livonijai priklaususiose latvių žemėse. Johanas studijavo Leipcigo ir Karaliaučiaus universitetuose, tad įgytas žinias galėjo praktiškai pritaikyti iš pradžių Vidžemėje ir Latgaloje, dešiniajame Dauguvos krante. Į kairįjį krantą persikėlė 1655 m., kai pradėjo evangelikų liuteronų kunigo pareigas vykdyti Sėlpilyje, tapo Kurzemės ir Žiemgalos liuteronų bažnyčių dekanu. Nuo Johano Stenderio ir jo palikuonių prasidėjo giminės raida Aukšžemėje, Sėlijos rytinėje dalyje, latvių istorinėje ir etnologinėje srityje tarp Dauguvos upės ir Lietuvos. Latviai tą kraštą vadina Aukštutiniu Kuršu (Aukšzeme, Augskurzeme).

Mums labiausiai rūpimas asmuo – Gothardas Frydrichas Stenderis – gimė 1714 m. rugpjūčio 27 d., taigi beveik aštuoniais mėnesiais vėliau už mūsų K. Donelaitį ir gyveno 16 metų ilgiau už jį. Gimimo vieta – Lašai Eglainės apylinkėse, visai šalia sienos su Lietuva dabartinio Rokiškio rajone (skyrė koks ketvertas kilometrų). Tėvas Hermanas Konradas Stenderis buvo Augšžemės liuteronų bažnyčios klebonas Lašuose.

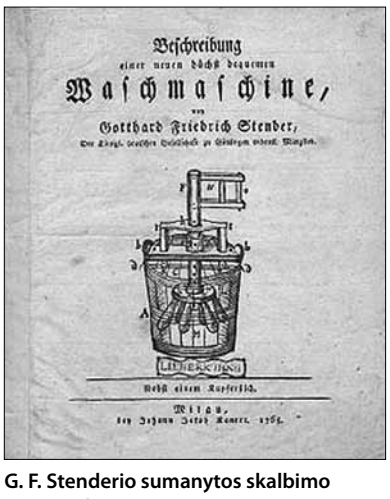
Beschreibung
einer neuen dächs dreyeren
Waschmaschine,
von
Gotthard Friedrich Stender,
Mitau,
bey Johann Jacob Kanter, 1765.

G. F. Stenderio sumanytos skalbimo mašinos brėžiniai yra šioje 1765 m. Jelgavoje (tuo metu Mintauja, latv. Mitava) išleistoje knygelėje

Augstas Gudribas
Grahmata
no Pasaules un Dabbas.
Sarakstita
no Sehpsiles un Sunnakstes
Basnizkunga Stender.
Jelgawâ un Mîsputtê,
pee Jakoppe Friedrikte Hinz,
1776.

1774 m. G. F. Stenderio išleistos „Gilios išminties knygos apie pasaulį ir gamtą“ („Augstas Gudrības Grāmatas no pasaules un dabas“) viršelis

Įspūdinga G. F. Stenderio literatūrinė, švietėjiška, mokslinė, kultūrinė ir visuomeninė veikla. Jis domėjosi latvių kalba, tautosaka, mitologija, vertino tautos papročius ir tradicijas tada, kai toli gražu ne visiems tai rūpėjo. Suvokė latvių kalbos ir tautosakos mokslinę vertę. Rašė ir spausdino literatūrinius kūrinius. 1761 m. išleido „Naująją papildytą latvių kalbos gramatiką“ („Neue vollständigere lettische Grammatik“), kurioje pateiktos žinios taip pat apie latvių tautosaką ir mitologiją. Gramatikos leidimas pakartotas 1783 metais.

1774 m. parašė enciklopedinio pobūdžio leidinį „Gilios išminties knyga apie pasaulį ir gamtą“ („Augstas Gudrības Grāmatas no pasaules un dabas“), jame pateiktos žinios apie Žemę, jos sukimąsi apie Saulę, geografijos, geologijos, fizikos ir astronomijos žinios, kuriomis disponavo XVIII a. antrosios pusės mokslas. Tai pirmieji pasaulietinio pobūdžio šių sričių straipsniai Latvijos spaudoje. Ši knyga susilaukė didelio populiarumo, pakartotinai buvo spausdinama 1776 ir 1796 metais ir vadinama pirmąja valstiečiams skirta enciklopedija.

Vokiečių kalba parašė ir 1789 m. Jelgavoje išspausdino „Latvių-vokiečių kalbų žodyną“ („Lettisches Lexikon“). Jį sudaro dvi dalys: apie 7 tūkst. latvių kalbos žodžių išvertė į vokiečių kalbą ir apie 14 tūkst. žodžių iš vokiečių kalbos išvertė į latvių kalbą.

Stenderiams skirtos atminimo plokštės senose Sunakstės kapinėse

Koja kojon su auksarankių amžiumi

ML. *Ieškant sąsajų tarp Donelaičio ir Senojo Stenderio galima pastebėti, kad juos daug kas siejo, o ypač potraukis mechanikai, šiandien pasakytume – techninei kūrybai. Ir Donelaitis, ir Senasis Stenderis jautė įkvėpimą ne tik į rankas paėmę plunksną, bet ir užsiimdami praktinės mechanikos darbais.*

J. Ivanauskas. Mane nustebino, kai sužinojau, kad 1760 m. G. F. Stenderis padarė brėžinius skalbimo mašinai sukurti. Abejotina, ar ta mašina buvo pagaminta, bet tai buvo naujovė bent jau baltų kraštuose. Stenderis norėjo palengvinti savo žmonai Anai Elizabetei skalbimo darbą. Stenderis išleido knygelę – aprašą su brėžiniais ir skalbimo mašinos veikimo principų aprašymą. Jei jau paminėjome vieną jo išradimų, tai nepamirškime, kad gyvendamas Kopenhagoje Danijos karaliui pageidaujant Stenderis sukūrė du didžiulius 23 pėdų skersmens gaublius.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

LATVIŲ TAUTŲ IŠMINTIES MOKYTOJAI (1)

Tapytojas Saulius Kruopis akimirkai susimąstė: kaip įtaigiau drobėje perteikti Tolminkiemio, kur K. Donelaitis parašė poemą „Metai“, svarbą lietuvių literatūrai ir Lietuvos kultūrai

Jono Ivanausko nuotraukos

Jonui Ivanauskui pavyko nufotografuoti Tolminkiemio bažnyčią kiek netikėtu, bet labai vykusiu rakursu

Jie ir dabar saugomi Kopenhagoje. Latvių rašytojai ir mokslininkai, būdami Danijoje, jais domisi.

Senojo Stenderio jubiliejui pažymėti skirti renginiai vyks ne tik Latvijoje ir Viesytėje, bet ir kitose Europos valstybėse, nes per gyvenimą Stenderiui teko dirbti Kopenhagoje, Sankt Peterburge ir kitur.

Rugpjūtyje bus išleista Stenderio jubiliejui skirta moneta, rugsėjo mėnesį Sunakstėje net kelias dienas vyks renginiai. Ypatingas įvykis – skalbimo mašinos pagal Stenderio paliktus užrašus pagaminimas ir pristatymas.

Panašia veikla užsiiminėjo Donelaitis: gyvendamas Tolminkiemyje, gamino barometrus ir termometrus, šlifavo stiklus teleskopui, buvo pagaminęs kelis klavesinus ir dar naujove buvusį fortepijoną ir panašiai. Šie sutapimai tarp latvių ir lietuvių kultūros ir literatūros milžinų, pradėjus išsamiau domėtis, padarė didelį įspūdį.

ML. *XVIII a. – tai auksarankių amžius, panašia technine veikla užsiiminėjo net kai kurie Europos kraštų valdovai. Rusijos muziejuose didžiuojamasi, koks nagingas buvęs Rusijos imperatorius Petras I, jis tekino, šlifavo, mokėjo dirbti dailidės darbus. Kai buvo pradėti Rusijos laivyno statybos darbai, pats caras dalyvavo su dailidės įrankiais, nesigviešė sunkaus fizinio darbo, dirbo kartu su kitais. Šią patirtį caras parsivežė iš Olandijos laivų statyklų, į kurias jaunystėje vyko įgyti laivų statybos įgūdžių. To meto rusams dirbantis caras buvo nejprasta naujiena, bet daugelis to meto karališkojo kraujo Vakarų Europos valdovų, jei ir ne iš reikalo, tai savo malonumui mielai imdavo į rankas kaltą ir dildę. Nagingumu garsėjo kai kurie Vokietijos valdovai. Ir dar vienas pavyzdys: 1754 m. į Karaliaučių grįžęs I. Kantas ir po metų apsigynęs magistro disertaciją tapo privačiu docentu, universitete dėstė logiką, metafiziką ir... mechaniką. Apšvietos epochoje mechanika buvo gerbiama. Kunigai taip pat neatsiliko, tarp jų – Donelaitis ir Stenderis – kaip tikri Apšvietos epochos sūnūs.*

J. Ivanauskas. Stenderis buvo ir naujų mokyklų savo parapijoje įkūrėjas. Po 1709–1711 m. maro Prūsijoje, Lietuvoje, Kuršo ir Žiemgalos hercogystėje labai sumažėjo gyventojų. Dirbdamas Sėlpilio ir Sunakstės parapijose netoli Lietuvos sienos, Stenderis vieną po kitos įsteigė šešias pradžios mokyklas. Tokio visuomeniškumo galėtų pasimokyti ir daugelis šiuolaikinių kunigų. Panašiu visuomeniškumu pasižymi Paberžės klebonas kunigas Skaidrius Kondratavičius (beje, rašantis eilėraščius), tęsiantis Tėvo Stanislovo veiklą. Galima būtų paminėti dar vieną kitą panašių užmojų kunigą, bet tokių toli gražu ne daugiuma. Bendrauti su žmonėmis – didelis menas, gal ne visiems prieinamas, ypač jeigu kunigas atsiskyręs nuo žmonių. Man regis, Donelaitis ir Senasis Stenderis gali būti geras pavyzdys, ko turi siekti visų laikų sielovadininkai.

ML. *Būtent reformatai tą atskirtį tarp kunigo ir parapijiečių siekė mažinti, jeigu ne visai ištirpdyti.*

J. Ivanauskas. Martynas Liuteris išvertė į vokiečių kalbą ir išleido Bibliją, galvodamas ne apie išsilavinusius teologus, bet apie visus mokančius skaityti žmones. Jam rūpėjo, kad vokiečiai ją galėtų skaityti savo kalba ir suprasti. Ligi tol paprastiems žmonėms Biblijos išmintis nebuvo prieinama. Protestantiškuose kraštuose pradėta Bibliją versti į daugelį kalbų, kad kiekvienos tautos tikintieji ją galėtų skaityti. Įvyko didžiulis perversmas krikščionybėje.

Žeimelio tramplinas Senojo Stenderio likimui

ML. *Kaip atsitiko, kad toks eruditas, enciklopedinių užmojų vyras kaip G. F. Stenderis atsirado Žeimelyje? Juk ne pati geriausia vieta imtis plataus užmojo darbų.*

J. Ivanauskas. Pradėkime nuo to, kad 1736–1739 m. G. F. Stenderis Jenos ir Halės universitetuose Vokietijoje studijavo teologiją, senąsias kalbas ir retoriką. Kurį laiką Halėje buvo mokytojas vaikų prieglaudos mokykloje. Jam darė įtaką Kristiano Volfo (Wolff, 1679–1754) filosofija: jį traukė Vokietijoje plitusios racionalizmo idėjos, su kuriomis jis siejo valstybės ir visuomenės pažangą. Grįžęs į Latviją mokytojavo Lielberstelėje (Lielbērstelē), pradėjo gilintis į matematiką.

ML. *Racionalizmo filosofija, matematika – labai neblogas kraitis būsimam evangelikų liuteronų kunigui..*

J. Ivanauskas. 1744–1752 m. G. F. Stenderis gyveno ir dirbo Lindės (Birzgalės) kunigo dvare, rimtai susidomėjo latvių kalba ir tautosaka, bet įvyko nelaimė – gaisras sunaikino dvarą. G. F. Stenderiui su šeima geriausia išeitis buvo keltis anapus Kuršo hercogystės sienos į žmonos tėvoniją – Žeimelį. Jo žmona Ana Elizabetė buvo Žeimelio liuteronų kunigo Braunšveigo dukra, taigi G. F. Stenderis tapo užkuriu. Manoma, kad būtent Žeimelyje, Lietuvos pasienyje su Kuršo ir Žiemgalos hercogyste, jis pradėjo rinkti latvių kalbos žodžius būsimajam Latvių-vokiečių kalbų žodynui. Žeimelyje G. F. Stenderis gyveno ir liuteronų kunigo pareigas vykdė 1753–1759 metais. Iš čia jo kelias vedė į Helmštetą ir Hamburgą Vokietijoje. Helmštete buvo paskirtas naujos realinės vidurinės mokyklos Kėnigsliuteryje prie Elmo rektoriumi, o 1763 m. iš Hamburgo, tarpininkaujant Rusijos ambasadoriui, buvo pakviestas į Danijos karališkuosius rūmus Kopenhagoje užimti geografijos profesoriaus vietą. Karaliui Frederikui V pageidaujant, G. F. Stenderis pagamino du minėtus didžiulius 23 pėdų skersmens gaublius, kurie išliko ligi šių dienų. Po dvejų metų dėl sudėtingos politinės ir finansinės padėties valstybėje jo profesoriaus pareigos buvo panaikintos, tad 1766 m. Stenderiui teko grįžti į Kuršą. Buvo paskirtas vadovauti Salaspilio ir Sunakstės parapijoms, ir tai buvo irgi netoli nuo Lietuvos sienos su Kuršo ir Žiemgalos hercogyste.

ML. *Epocha, gyvenamasis metas, taip stipriai veikia žmones, kad apie tai kartais net primirštame. Viską siejame tik su asmenybe, o juk tų asmenybių didžiausias nuopelnas tas, kad jie sugebėjo naudingai pasinaudoti savo gyvenamojo meto suteiktomis galimybėmis.*

J. Ivanauskas. Taip, kadangi žmogus gyvena savo įprastą gyvenimą ir daro, kas tuo metu atrodo būtina ir svarbiausia.

ML. *Bet mums ta lyg ir kasdienė veikla laiko perspektyvoje įgyja kartais net ir labai išskirtinę vertę, kelia didžiulę nuostabą, nuoširdų susižavėjimą. Vadinasi, per tuos pustrečio šimtmečio nuo produktyviausios Stenderio ar Donelaičio veiklos meto taip toli nuėjome savo pramintais keliais, kad tai, kas jiems buvo natūralu, įprasta ir būtina – aukštų idealų, moralinių ir tikėjimo vertybių siekis ir diegimas visuomenėje – mus tiesiog stebina savo aukštu idealizmu. Tad ar tikrai teisingu keliu einame?*

J. Ivanauskas. Visose gyvenimo srityse galima įžvelgti tam tikrą žmogaus interesų siaurėjimą. Paprastas pavyzdys. Juk seniau, jeigu žmogus statė gyvenamąjį namą, tai atlikdavo visas operacijas, kurios reikalingos namo statyboje – nuo pamatų duobės iki stogo ir vidaus apdailos. Ir dar prieš prasidedant statybai, toks meistras parinkdavo namui geriausią vietą, kad nepūstų šiaurvakariai vėjai, kad čia

Pasaulio lietuvių dainų šventės teatro dieną Gedimino kalno papėdėje teatralizuotuose Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ skaitymuose Jonas Ivanauskas (centre) su Joniškio rajono Kriukų liaudies teatru į publiką bylojo būrų Poeto žodžiu

Nukelta į **11 p.**

SUKAKTYS

ARTĖJANČIAM PROFESORIAUS **ZIGMO ZINKEVIČIAUS**

Asmeninio prof. Z. Zinkevičiaus archyvo nuotrauka

Profesorius akademikas Zigmas Zinkevičius

Artėja iškilaus kalbininko profesoriaus akademiko Zigmo Zinkevičiaus garbingas jubiliejus – 90-metis, kurį Lietuvos akademinė bendruomenė paminės kitų metų sausio mėnesio pradžioje. Lietuvos mokslininkų laikraštis „Mokslo Lietuva“ dažnai jubiliejus pasitinka naujomis publikacijomis. Kalbindami Profesorių, pamėginsime pabraidžioti po tas rasotas kalbos mokslo lankas, kurios jo išvaikščiotos skersai ir išilgai, tačiau vis dar jaudina žmones.

Iš pradžių trumpai pristatykime prof. Zigmą Zinkevičių

Būsimasis kalbininkas gimė 1925 m. sausio 4 d. Juodáusiuose (ne Juodaũsiai!) Ukmergės apskrityje.

Paskelbė daugiau kaip 100 knygų (kai kurios išverstos į užsienio kalbas), per 1000 straipsnių (dalis užsienyje, net Japonijoje).

Yra Lietuvos mokslų akademijos akademikas emeritas, Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikas, Švedijos karališkosios humanitarinių mokslų akademijos (*Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities*) užsienio narys akademikas, Norvegijos karališkosios mokslų akademijos (*Norwegian Academy of Science and Letters*) užsienio narys akademikas, Latvijos mokslų akademijos užsienio narys akademikas, Vytauto Didžiojo universiteto Kaune ir Latvijos universiteto Rygoje garbės daktaras, prestižinės Herderio premijos laureatas. Apdovanotas Lietuvos valstybine premija (2 kartus), Kazimiero Būgos ir kitomis premijomis.

Svarbiausi Zigmo Zinkevičiaus mokslo pasiekimai

- Išaiškino, kad poteriai į lietuvių kalbą buvo išversti ne iš lenkų, bet iš vokiečių kalbos, tik vėliau sulenkinti.
- Ištyrė lietuviškus rankraštinius tekstus, pasirodžiusius dar prieš Mažvydą, taip pat jų tarminę priklausomybę.
- Sudarė lietuvių asmenvardžių kilmės klasifikaciją, atveriančią patį seniausią antroponimijos sluoksnį – dvikamienius asmenvardžius ir jų trumpinius, ypač archajišką pobūdį turinčius Vilniaus krašto pavardėse.
- Nustatė, kad XVI–XVII a. formavosi net trys sritinės lietuvių rašomosios kalbos: 1) Prūsijoje, 2) Vidurio Lietuvoje (vadinamoji „Žemaičių kalba“), 3) Lietuvos sostinėje Vilniuje. Ištyrė šių rašomųjų kalbų susidarymą ir likimą.
- Sudarė (kartu su Aleksu Girdeniu) naująją tarmių klasifikaciją, dabar visuotinai vartojamą.
- Pagrindė spėjimus, kad mūsų bendrinė kalba atsinešta iš Prūsijos. Išaiškino jos pritaikymo Didžiosios Lietuvos poreikiams detales.
- Plačiai tyrė baltų genčių diferenciacijos procesą ir tų genčių likimą.

LABIAUSIAI RŪPĖJO IŠSIAIŠKINTI, KAIP ŽMONĖS DONELAIČIO LŪPOMIS ŠNEKĖJO

Tą liepos mėnesio dieną profesorių ZIGMĄ ZINKEVIČIŲ teko aplankyti kuklioje vasarvietėje, kur sostinės Antakalnio gatvė pereina į Nemenčinės plentą, o toliau jau tenka ieškoti Smėlynės Sodų gatvės. Regis, taip pavadintos mažiausiai keturios šio pavadinimo sunumeruotos gatvės. Viešnagei teko ne pats geriausias metas. Išvakarėse profesoriaus žmona Regina, geroji namų dvasia, buvo išvežta į ligoninę, kur jos laukė operacija, o toks įvykis kiekvieno artimo žmogaus gyvenimą gali gerokai išderinti. Ypač žinant Profesoriaus prieraišumą prie savo žmonos, kaip ir prie kitų šeimos narių, nors jie jau turi ir savo šeimas. Tas prieraišumas jaučiamas iš menkiausių smulkmenų, su kuriomis kartais tekdavo susidurti ir šių eilučių autoriui. Kad ir nedažnai, bet yra tekę viešėti Profesoriaus namuose Viršuliškėse, derinti interviu tekstus, jau nekalbant apie naujų Profesoriaus knygų sutiktuves ar joms skirtus renginius. Juose beveik visada dalyvaudavo ir kas nors iš autoriaus šeimos narių.

Išvakarėse ponia Regina profesoriui skrupulingai ant lapelio surašė, kaip jų vasarvietę „klaidžiais vilkolakių takais“ surasti. Tikslaus adreso nenurodė, o profesoriui, kol namuose buvo ponia Regina, adreso ir žinoti nebuvo jokio reikalo, tad keliauninkui kelias baigėsi ties nurodytais prašmatnaus vasarnamio žaliais vartais. Toliau gatvė šakojosi į kelias, prasidėjo buvusių sodų namelių ir mažesnių vasarnamių zona. Vėliau paaiškėjo, kad ne ties tais žaliais vartais sustojau. Teko truputį paklaidžioti, bet naudingai, nes gavau patvirtinimą, kad lietuviai labai nežingeidūs, gyvena savo pačių rūpesčiais, o gal iš anksto gerai pasirengė galimam partizaniniam karui (laikai neramūs). Į ką besikreipiau, niekas nežinojo, kur vasaros metu gyvena garsus kalbininkas, profesorius, akademikas ir dėl to savo nežinojimo visai nesikrimto. Gal ir gerai, būtų blogiau, jei dėl per didelio žingeidumo virtinėmis eitų prašyti autografo ant naujai išleistos profesoriaus knygos, o jų kasmet pasirodo, kartais ir ne po vieną.

Galiausiai profesorius Z. Zinkevičius išėjo pasitikti, klajonės baigėsi. Beponios Reginos, Zinkevičių vasarvietė atrodė ne pati prašmatniausia vieta, bet kartu ir geriausias įrodymas, kas svarbiausia mokslininkui. Šių eilučių autoriui dažniausiai tarnybiniais ar panašiais reikalais yra tekę būti vieno ar kito asmens gyvenamoje ar vasaros poilsiui skirtoje aplinkoje, bet tokios kuklios ir paprastos, kaip įžymiojo kalbininko vasarvietė, ko gero, neteko matyti. Akivaizdu, kad visas kūrybinis užtaisas skirtas intelektinei veiklai, nors visas intelektinis lobis – knygos ir kiti rašto šaltiniai – vasaros metu nuo Z. Zinkevičiaus nutolę, pasiliko akademiko bute Viršuliškėse.

Taigi laimingai pasiekęs užsibrėžtą tikslą, galėjau pradėti pašnekesį, skirtą artėjančiam Profesoriaus jubiliejui.

Tvirti Kristijono Donelaičio pakloti pamatai

Mokslo Lietuva. *Garbusis Profesoriau Zigmai Zinkevičiau, artėjančio Jūsų gražaus jubiliejaus proga malonu prisiminti ir kitą labai kilnią sukaktį – Kristijono Donelaičio 300-qsias gimimo metines, kurias šiais metais taip plačiai mini Lietuva ir kitos šalys. Juk mūsų grožinės literatūros klasiką galime vadinti lietuvių pasaulietinės literatūros pradininku?*

Zigmas Zinkevičius. Ne tik galime, bet ir privalome vadinti.

ML. *Tai ką tada pasakytumėt apie Kristijoną Gotlybą Milkų, Adomą Frydrichą Šimelpenigį (jaunesnįjį) ir kai kuriuos*

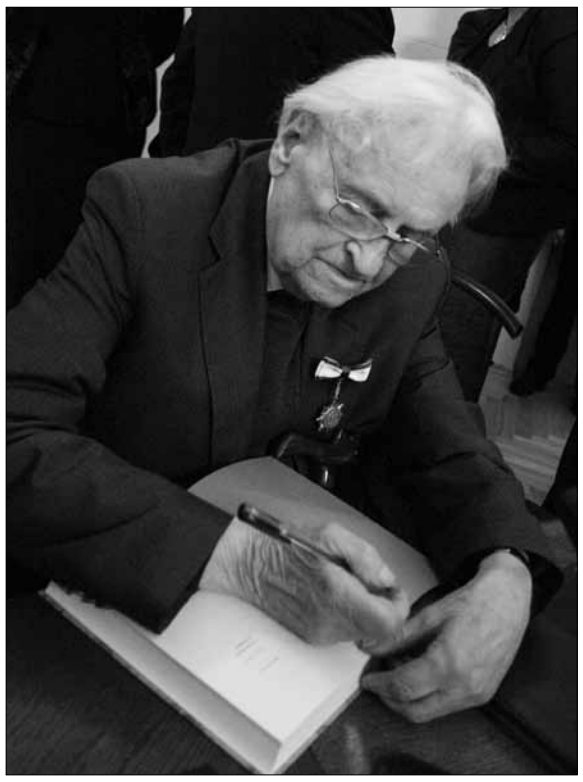

Profesorius Zigmas Zinkevičius pasirašo ant savo naujausios knygos

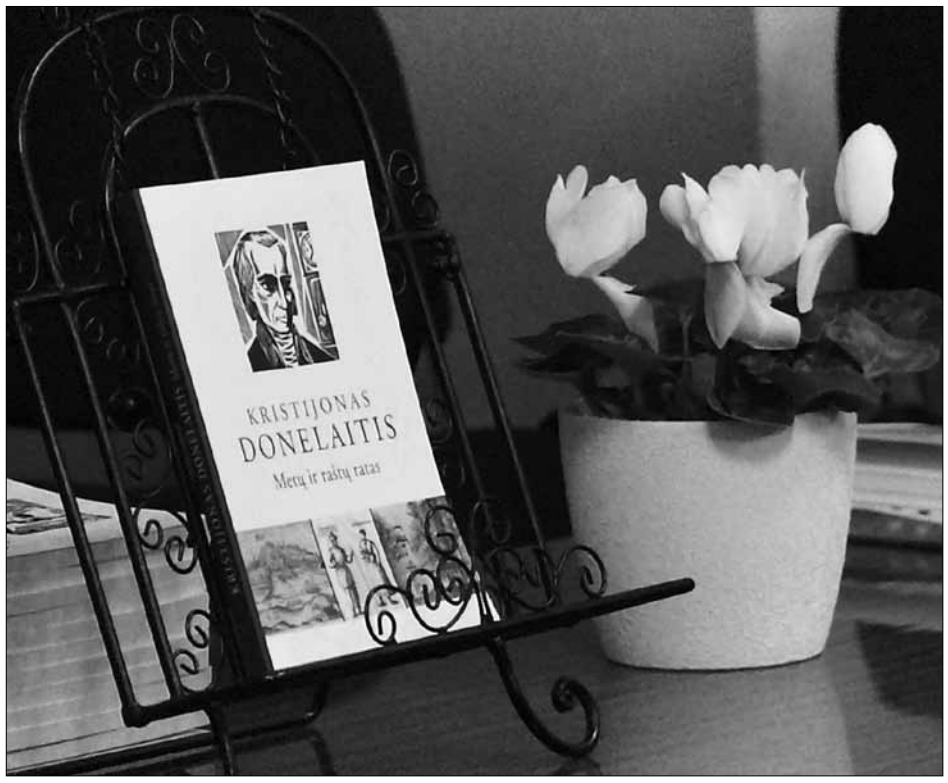

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Plačius Kristijono Donelaičio žingsnius per Lietuvą ir pasaulį liudija ir ši knyga, kurią 2014 m. išleido Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (sudarė Sigitas Narbutas)

SUKAKTYS

90-MEČIUI

2014-aisiais, tarptautiniais K. Donelaičio metais, beveik visuose Lietuvos miestuose vyko Poetui skirtos parodos

Senieji Rytprūsiai – lietuvių bendrinės kalbos lopšys

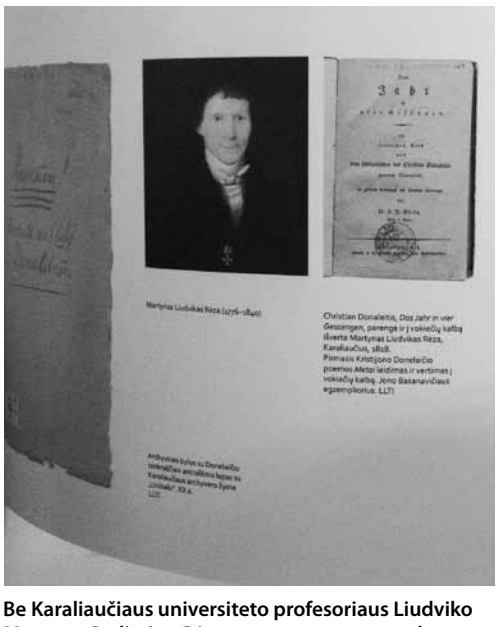

Be Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Liudviko Martyno Gedimino Rėzos pastangų, vargu ar būtų taip plačiai nuskambėjęs Kristijono Donelaičio balsas

kitus, jau ir iki Donelaičio purenusius pasaulietinės lietuvių literatūros dirvą?

Z. Zinkevičius. Lyginant su Donelaičiu, visi kiti tėra smulkios žuvelės. Tie literatai tik paruošė dirvą didžiajam lietuvių poetui.

ML. *Paruošė dirvą, kurios be jų juk nebuvo. Kažkam reikėjo tą juodą darbą padaryti, pradėti purenti dirvą. Užtat taip atsargiai paklausiau. Gal buvo ir daugiau tų lietuviškų žodžių, lietuvių kalbos purentojų, mums net nežinomų.*

Z. Zinkevičius. Jų visų kalbą esu gerai ištyręs, visa tai išdėsčiau knygoje „Mažosios Lietuvos indėlis į lietuvių kultūrą“ (išėjo 2008 m.).

ML. *Kokią vietą Donelaitis užima Jūsų paties kaip kalbininko tyrinėjimuose? Juk lietuvių bendrinės kalbos tyrinėjimams Donelaitis ir šiandien išlieka kaip viena pamatinių asmenybių.*

Z. Zinkevičius. Ir dar kokia asmenybė! Pavartykit Vakarų Europos šalių enciklopedijas. Pamatysite, kad iš lietuvių rašytojų dažniausiai rasime tik Donelaitį, kitų tarsi ir nebūtų buvę.

ML. *K. Donelaičio poema „Metai“ į literatūros pasaulį prasiveržė pirmiausia jos vertėjo į vokiečių kalbą ir pirmojo leidėjo prof. Liudviko Rėzos dėka. Ir, žinoma, dėl vokiečių kalbos reikšmingos įtakos. Ši kalba lietuvių literatūros šedevrą išvedė į tarptautinę literatūros erdvę.*

Z. Zinkevičius. Na, taip. Kadangi visą laiką labai domėjausi lietuvių bendrinės kalbos atsiradimu ir kilme, taip pat ir lietuvių kultūros ištakomis, tai juk Rytų Prūsijoje viso to pradžia ir yra, o ten pagrindus padėjo Donelaitis. Negalėjau mūsų grožinės literatūros klasiku nesidomėti.

Kaip tada su Martynu Mažvydu?

ML. *Kaip tada su Martynu Mažvydu, jeigu kalbame apie lietuvių bendrinės kalbos atsiradimą ir kilmę, lietuvių kultūros ištakas?*

Z. Zinkevičius. Martynas Mažvydas buvo religinės literatūros autorius, ne grožinės. Mūsų literatūros istorikai iš kailio neriasi, stengdamiesi įrodyti, kad jo kūryboje yra grožinės literatūros elementų.

ML. *O Mažvydo giesmės? Argi jose nėra grožinės literatūros elementų?*

Z. Zinkevičius. Giesmės – taip, bet tai ne originalai, daugiausia vertimai iš vokiečių kalbos. Kai kurios giesmės išvis nežinia iš kur imtos. Kai kurios iš jų anuomet, XVI a., Rytprūsių bažnyčiose buvo giedamos, bet kas išvertė – nežinoma.

ML. *Bet visa tai Mažvydo reikšmės lietuvių kultūros istorijai juk nemenkina? Pradininkui visada sunku eiti nepramintais takais. Kita vertus, atsiveria platesnės erdvės: ką bedarytum, išliksi kaip pradininkas.*

Z. Zinkevičius. Bet visada reikia turėti galvoje, kad Mažvydas – ne pasaulietinės, ne grožinės kaip Donelaitis, bet bažnytinės literatūros kūrėjas.

Donelaičio tarties reikšmė kalbos mokslui

ML. *Kunigas, Tolminkiemio evangelikų liuteronų parapijos klebonas, sielovadininkas istorijoje išliko pirmiausia per savo pomėgį, literatūrinei kūrybai skirtą laisvalaikį.*

Z. Zinkevičius. Pasaulio literatūroje tai ne naujiena, analogų yra buvę. Juk vokiečių dabartinei bendrinei kalbai pradžią davė ne kas kitas, o kunigas Martynas Liuteris. Jis išvertė į vokiečių kalbą Bibliją. Jis atliko tą darbą, kurį lietuviams atliko Jonas Bretkūnas. Tik gaila, kad Bretkūnui gyvam esant tas Biblijos vertimas nebuvo išspausdintas.

ML. *Paminėjus Mažvydą neišvengiamai prisimenamas ir Bretkūnas. Biblija – religinė knyga, bet joje daug vaizdingų metaforų, epitetų, hiperbolizavimo, argi tai ne grožinės literatūros elementai?*

Z. Zinkevičius. Taip, tačiau ta lietuviškai išleista Biblija nėra originalus kūrinys, bet vertimas. Mane kuo labiausiai intriguoja Donelaičio „Metai“. Juos vertinu ne kaip išplėštus iš to meto Rytų Prūsijos gyvenimo, man svarbu, kokią vietą tas kūrinys sudarė to meto lietuvių gyvenime.

ML. *Štai čia ir iškyla didžioji problema, kadangi poetui gyvam esant poema nebuvo išspausdinta, o Donelaičiui mirus jo našlė Ana Regina rankraščius perdavė šeimos draugui Valtarkiemio kunigui Jonui Gotfrydui Jordanui. Dvidešimt metų tie rankraščiai „snaudė“ tarp Jordano knygų ir kitų raštų, kol apie 1800 m. pateko į Liudviko Rėzos rankas. Bet ir tada ne iškart buvo prikelti gyvenimui, nes dar aštuoniolika metų nebuvo prieinami bent jau didesniam skaitytojų būriui. Vyko 1812 m. karas, į jo sūkurį kaip karo kapelionas buvo įtrauktas L. Rėza. Tik 1818 m. jis Karaliaučiuje išspausdino Donelaičio „Metus“ lietuvių ir vokiečių kalbomis. Tad ligi tol apie Donelaičio kūrybos bent kiek didesnį poveikį visuomenei neišeina spręsti.*

Z. Zinkevičius. Apskritai kaip šią problemą spręsti? Labai svarbu kalbos mokslui Donelaičio tartis. Ją svarbu kuo labiau atgaivinti iš to meto užfiksuotos raštijos. Šioje srityje labai daug esu dirbęs. Tuo pačiu galima nustatyti Prūsų Lietuvos lietuvių bendrinės kalbos tartį, kuri vien iš rašybos sunkiai nustatoma, nes ta raštų kalba labai germanizuota, netiksliai perteikta ir t. t. O liaudyje juk ne taip kalbėta ir ne taip buvo tariami atskiri žodžiai. O Donelaitis juk liaudžiai rašė, taip, kaip liaudis šnekėjo. Tai štai man labiausiai rūpėjo nustatyti, kaip tie paprasti žmonės Donelaičio lūpomis šnekėjo. Tą esu padaręs. Žinoma, ta liaudies kalba buvo labai smarkiai paveikta germanizacijos, vokiškos tarties. Kai nagrinėji visumą, visus Donelaičio raštus, ne vien „Metus“, bet ir pasakėčias, įmanoma nesunkiai atskirti, kas yra germanizmai ir kas yra buvę pačioje to meto tartyje.

ML. *Kitaip sakant, pačioje tautos savastyje?*

Z. Zinkevičius. Visai teisingai, būtent tautos savastyje. Šie dalykai man visą laiką rūpėjo ir į tai tyrinėdamas Donelaičio raštus kreipiau didžiausią dėmesį.

Ar pats Donelaitis sukirčiavo savo poemą

ML. *Ar galima to meto kalbos fonetinius, akcentologijos, apskritai tarties subtilumus nustatyti vien iš Donelaičio raštų?*

Z. Zinkevičius. Donelaičio tekstai kirčiuoti ir tai labai svarbu tyrinėtojams, kalbos mokslui.

ML. *Jis pats sukirčiavo? Galėjo kirčius sudėlioti J. G. Jordanas, juk dvidešimt metų tuos rankraščius saugojo, tikriausiai ir kitiems paskaitinėdavo.*

Z. Zinkevičius. Čia didelė problema. Galėjo sukirčiuoti Jordanas ar kas kitas. Aišku viena: bent kirčio vietai ano meto kalboje nustatyti tie sukirčiuoti rankraščiai labai padeda. O priegaidės neįmanoma nustatyti, nebent dvibalsiuose.

ML. *Ar Rėza negalėjo pridėti savo dešiniosios prie „Metų“ tekstų kirčiavimo?*

Z. Zinkevičius. Galėjo, bet Rėza buvo Donelaičio laikų asmenybė, nemanau, kad būtų ką pakeitęs, bent kas liečia tartį. Donelaičio kirčiavimas kai kuriais atžvilgiais archajiškesnis negu mūsų laikų. Jo perteiktoje liaudies kalboje gerokai nutolstama nuo to meto religinių raštų kalbos.

ML. *O Išdagų klebonas J. Holfeldas? Keturiolika metų praėjus nuo poeto mirties jis persikėlė į Gerviškėnų parapiją ir iš J. G. Jordano saugotų „Metų“ rankraščio persirašė poemos nuorašą. Kai per 1812 m. karą pražuvo poemos „Žiemos rūpesčių“ ir „Rudens gėrybių“ dalys, L. Rėza jas gavo kaip*

Nukelta į **12 p.**

Po naujausios knygos pristatymo Zigmą Zinkevičių sveikina Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus pirmininkas Aleksandras Vasiliauskas, Eugenijus Jovaiša ir skyriaus mokslinė sekretorė Aurika Bagdonavičienė

ATMINTIS

Evangelikų reformatų bažnyčios superintendento kunigo ADOMO ŠERNO 130-osios gimimo metinės

Atkelta iš **4 p.**

1952 m. mirus kunigui Aleksandrui Balčiauskui, Lietuvos reformatus aptarnauja trys kunigai, vadovaujami superintendento Adomo Šerno[7].

Poetas, vertėjas, publicistas

Į literatūrinį darbą Adomas Šernas pasinėrė nuo 1929 metų. Daug dirbo prie *Heidelbergo katekizmo,* kurį sutrumpintą Biržų reformatų kolegija išleido 1936 m. Šiems leidiniams išsibaigus, 1943 m. Kolegija išleido jo parengtą pilną, iš vokiečių kalbos išverstą *Heidelbergo katekizmą*[8].

Rengė naują reformatų *Giesmyną,* nes, pasak istoriko Jokūbo Kregždės, nuo svetimybių apvalytai lietuvių bendrinei kalbai ir ištobulintai rašybai padarius didelę pažangą, Stanislovo Dagilio giesmynas jau buvo atsilikęs. Biržų sinodas, svarstydamas būtiną ir neatidėliotiną naujojo giesmyno parengimo reikalą, kun. Adomui Šernui pasisakius, kad jis jau turįs nemažai perdirbtų giesmių, pavedė jam parengti naują giesmyną.

Kun. Adomas Šernas, „apdovanotas prigimties talentu, kelių kalbų mokovas, muzikos ir poezijos mėgėjas, jau anksčiau savo iniciatyva buvo pradėjęs giesmių taisymo darbą. Dagilio giesmyno giesmes taisė tikrindamas jas su svetimose kalbose esamais originalais. Darė vertingesnių giesmių vertimus iš vokiečių, prancūzų, latvių bei kitų kalbų ir pats jas kūrė“ [9]. Iš jo paties talentingai sukurtų Lietuvos tėvynės meilės giesmių, kurių prieš tai nė vienas giesmynas neturėjo, jo giesmyno laidoje tilpo šios giesmės: 52, 103, 126, 148, kurias tuometinė lietuvių spauda palankiai vertino. Štai viena iš Šerno sukurtų tėvynės meilės giesmių:

O Dieve, sergėk bočių žemę, / Tegul jinai žydės ir bus tvirta; / Tegul jai saulės amžių lemia /Apvaizda tavo tėviškės šventa.

Tegu tiesa, ramybė joj bujos, / Ir jos laukai vešės, javais banguos. / Palaimink, Dieve, mūsų šalį; /Tiesk jai vienybės, sandoros kelius;

Turtus jai daugink; krauk į dalį, / Kuri audroj, nė ugnyje nežus: / Tautos dorovės jėgos tad stiprės, / Ir ji lengvai visas kovas laimės.

Šventa Dvasia tuos tepripildo, / Kas rūpinas gerovės mūs šalies; / Jiems širdį meile tesušildo, / Kad piktenybių griautų buveines;

Tad būsime viena dvasia, širdis, / Gražiai švytės tėvynės ateitis.

Kunigas Adomas Šernas, taisydamas giesmes, stengėsi suderinti žodžio kirčiavimą su gaidos ritmo ir rimo reikalavimais, naudodamas vargonus, mandoliną. Giesmynui rankraštį kūrė daug metų, buvo surašęs apie 800 giesmių.

Minėta, kad A. Šernas buvo pirmuoju ir ilgamečiu Lietuvos kariuomenės evangelikų kapelionu, vėliau – vyriausiuoju kapelionu. Dar prieš minėto giesmyno parengimą spaudai, parengė bendrą evangelikams kariams reformatams ir liuteronams (ir jaunimui) pritaikytą mažo formato giesmyną su maldomis *Karys evangelikas*, kurį 5000 egz. tiražu 1938 metais išleido Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo spaudos ir švietimo skyrius. Vienas jos egzempliorius saugomas Vilniaus universiteto Lituanistikos skaitykloje. Trečiajame jo puslapyje yra dedikacija „Nenuilstamam veikėjui E. Jagomastui“. Pasirašo: Lietuvių evangelikų sąjunga. 1938 09 26.

Šio leidinio pratarmėje kun. A. Šernas kreipiasi: „Jums, Lietuvos kariai evangelikai, visų pirmiausia skiriama šita krikščionių giesmių ir maldų knyga. Jos ir turinys taip parinktas, kad jūs, kariai, turėtute šaltinį visais atvejais semtis paguodos savo sielai, kad stiprėtų jūsų tikėjimo jėga, vidaus drausmės, Dievo ir tėvynės meilės dvasia, kad jūs, šarvuodamiesi Dievo Žodžio galia ir karšta malda, liktute skaistūs Kristaus kareiviai ir kovotute gerą kovą“[10].

Giesmyno pirmoje dalyje tilpo 114 visiems Bažnyčios metams ir tikybiniams reikalams pritaikytos giesmės. Antroje dalyje – 38 maldos, tarp kurių ir *Padėkos malda už tautos laisvę ir nepriklausomybę*, *Prieš kautynes, Po laimingų kautynių, Padėka už taiką karo metu;* taip pat evangeliko kario priesaikos žodžiai, bažnytinių švenčių sąrašas, pamokymai iš *Šv. Rašto*, naujai iš lotynų kalbos išverstas Martyno Liuterio *Mažasis katekizmas,* ištraukos iš *Heidelbergo katekizmo*, liuteronų ir reformatų pamaldų liturgija, giesmių sąrašas ir orkestro griežiamos giesmių melodijos.

Kun. Adomas Šernas, be anksčiau išvardintų dviejų giesmynų ir dviejų *Heidelbergo katekizmų*, kurie buvo išspausdinti, buvo paruošęs ir trečią 300 giesmių giesmyną, skirtą jaunimui ir mokslei-

Viktorijos Liauškaitės nuotrauka

Vargonavo Muzikos ir teatro akademijos absolventė Aušra Pačegonytė

viams. Deja, Antrajam pasauliniam karui siaučiant nebebuvo galimybės šio parengto giesmyno išspausdinti. Liko neišspausdinti ir šie A. Šerno parengti literatūriniai darbai: daug eilėraščių bei tekstų chorui ir solo su akompanimentu; *Trumpa krikščionių Bažnyčios istorija: Apybraiža apie Reformaciją Lietuvoje; Naujasis Testamentas*, verstas iš senovės graikų kalbos; *Senojo Testamento Psalmių knyga,* versta iš hebrajų kalbos[11].

Pasaulietinio gyvenimo peripetijos

Adomas Šernas dalyvavo ir pasaulietiniame gyvenime. 1958 m. buvo įkurta pasaulinė *Krikščionių taikos konferencija* (CPC), kurios pagrindinė būstinė buvo įsikūrusi Prahoje. Pirmininkavo jai šiemet birželio 16 d. miręs vengrų vyskupas, Pasaulinės reformatų sąjungos viceprezidentas Karolis Totas (Karoly Toth). Šios organizacijos tikslas buvo „remti Sovietų Sąjungos vykdomą taikią politiką“. Filosofės, vertėjos Nerijos Putinaitės nuomone, kunigų dalyvavimas tokiame judėjime buvo bene vienintelė išeitis jiems legaliai susitikti, susiburti, išvykti į užsienį.

A. Šernas buvo įtrauktas į jos veiklą, dalyvavo krikščionių kongresuose, sakydamas pamokslus paminėdavo ir taikos gynimo svarbą. Šioje organizacijoje liuteronams atstovavo vyskupas Jonas Viktoras Kalvanas. 1960 m. *Evangelikų Bažnyčios kalendorius* skelbia, kad „1959 m. rugpjūčio 23 d. Biržų evangelikų reformatų katedroje įvyko iškilmingos jubiliejinės taikos pamaldos, sąryšy su šios bažnyčios klebono kun. Povilo Jašinsko 70 metų amžiaus ir 30 metų kunigavimo sukaktimi. Superintendentas A. Šernas minėjo Pasaulinės Taikos Tarybos jubiliejinę sesiją su taikos šalininkų judėjimo dešimtmečiu. Evangelikų liuteronų konsistoriją pamaldose atstovavo jos pirmininkas V. Burkevičius, Sprogys J. ir J. V. Kalvanas, kuris dalyvavo šiose pamaldose kartu su jam pavesta Biržų evangelikų liuteronų parapija. Superintendentas A. Šernas apdovanojo jubiliatą P. Jašinską aukso kryžiumi. Po pamaldų visi aplankė kun. A. Balčiausko (1907–1952) kapą Biržuose ir padėjo gėlių“[12].

Kunigas Adomas Šernas buvo vedęs. Su žmona Zuzana neturėjo vaikų, tačiau jų namuose Nemunėlio Radviliškyje niekada netrūko vaikiško šurmulio. Subyrėjus pirmajai Vasario 16-osios Akto signataro Jokūbo Šerno ir Kleopatros (Kleofos – taip vadino Šernai) Brijūnaitės santuokai, jų šešiametė dukra Irena Danutė buvo palikta Adomo ir Zuzanos Šernų globai. Mat tėvai pasuko į skirtingas puses – Jokūbas antrąkart vedė, Kleopatra išvyko į Ameriką pas savo motiną. Jaukiuose Šernų namuose Nemunėlio Radviliškyje neilgai trukus namų šilumą rado ir antroje Jokūbo Šerno santuokoje gimusi atžala – mažutis Jokūbas, vėliau tapęs Žaku. Jį po ankstyvos signataro mirties beveik metams, kol susiras darbą, čia buvo palikusi našlė Vera, po kurio laiko išsivežusi berniuką į Prancūziją. O pirmagimė signataro dukra taip ir liko Adomo ir Zuzanos Šernų globoje. Jie mergaitę išaugino, išmokslino, išleido už Lietuvos karininko Juozo Jablonskio. Jaunai šeimai gimė dvi dukros, viena mirė lopšyje, antra – Nijolė Kristina – motinai pasitraukus į vakarus, o tėvo pėdsakams dingus karo sumaišty ne tik liko kunigo šeimoje, bet buvo jų ir įdukrinta[13].

Kunigas Adomas Šernas lietuviškai skaityti ir rašyti išmokė sesers Marytės sūnus Adomą (1906–1973) ir Jokūbą (1907–1963), vėliau tapusiais evangelikų reformatų Bažnyčios kuratoriais. 1915 m. vasarą, siaučiant Pirmojo pasaulinio karo audrai, kunigas brolius išvežė į Rusijos gilumą, Voronežą, kur jie praleido keletą metų[14].

Bus daugiau

[7] *Vilniaus reformatų žnios,* 2014, Nr. 6 (143), p. 4–5.

[8] Kregždė J., *Lietuvos reformatų raštija,* Čikaga, 1978, p. 165.

[9] Ten pat.

[10] *Karys evangelikas*, parengė Adomas Šernas, Kaunas, 1938, p. 3.

[11] Kregždė J., *Lietuvos reformatų raštija,* Čikaga, 1978, p. 173.

[12] *Evangelikų Bažnyčios kalendorius,* 1960, p. 52–53.

[13] Arlauskienė, A., *Tomas Šernas: vakar buvo rytoj*, Vilnius, 2006, p. 130

[14] *Mūsų sparnai*, Čikaga, 1964, Nr. 16, p. 47.

MĖGINIMAS BLAIVIAI VERTINTI LIETUVIŲ KALBOS BŪKLĘ

Atkelta iš **5 p.**

Jurgis Šlapelis, Antanas Smetona, Juozas Laukaitis ir Aleksandras Dambrauskas, daugiau žinomas kaip Adomas Jakštas) filologų sekcija, vėliau vadinta Kalbininkų komisija.

Jono Jablonskio vadovaujama Kalbininkų komisija trijuose posėdžiuose (1912 m. sausio 3–5 d., vasario 3–4 d. ir birželio 38–29 d.) iš esmės ėmė nagrinėti glaudžiai susijusius kalbos norminimo ir kultūros dalykus, kaip „rašomosios kalbos“ klaidas, kalbos terminus, priesagų *-inis, -ingas ir -iškas* reikšmes, kilmininko vartojimą. Komisija apsvarstė Jono Jablonskio parengtą knygutę „Rašomosios kalbos dalykai“, kuri apėmė dalį svarstytų kalbos kultūrai svarbių atvejų. Tais metais knygutė išėjo kaip komisijos leidinys Nr. 1. Būtų visai galima sakyti, kad 1912 m. komisija pradėjo savo kalbos kultūros veiklą visiškai tokią, kokią praktikavo 1976 12 28 sudaryta lietuvių kalbos komisija prie LTSR MA. Deja, dėl visokių nepalankių priežasčių (jų čia nesiryžtame nagrinėti) sėkmingai pradėta Lietuvių mokslo draugijos Kalbininkų komisijos veikla staigiai nutrūko.

Nepavyko sukurti efektyvios institucijos bendrinei kalbai ugdyti, veiksmingai reguliavusios kalbos kultūrą, nė po 1918 m. nepriklausomojoje Lietuvoje. Tačiau šiandien, pažvelgus į per tuos 22 metus padarytą kalbos kultūros pažangą, kyla nuostaba. Visų pirma atkreiptinas dėmesys, kad kalbos kultūra augo be įsakmių valdžios nutarimų ir grasinimų administracinėmis baudomis. Tam tikrą kalbos kontrolę vykdė Švietimo ministerijos Knygų tikrinimo komisija, be kurios teigiamos rezoliucijos knyga negalėjo būti vartojama mokyklose.

Pagrindinį poveikį kalbos kultūrai darė spaudoje skelbiami kalbininkų nurodymai, į kuriuos visuomenė gana noriai įsiklausydavo. Tų nurodymų gausą apytikriai galima nustatyti iš Adelės Ubeikaitės sudarytų literatūros rodyklių. Antai jos knygoje *Lietuvių kalbotyra, 1917–1929. – Literatūros rodyklė.* (Vilnius: Lietuvos TSR MA Centr. b-ka, 1987). Kalbos kultūros skyriuje surašyti 374 straipsniai. Iš tikrųjų tais metais jų būta daugiau: dalis mišrios tematikos rašinių pateko į kitus skyrius. Tačiau nesiimkime tikslinti leidinio klasifikacijos: tai būtų labai ilga kalba. Ir iš to, kas pateikiama rodyklėje, galima spręsti apie atskirų kalbininkų indėlį į kalbos kultūrą. Iškiliausia šios srities figūra tada, aišku, buvo Jonas Jablonskis: jam priklauso net 74 skyriaus rašiniai. Labai aktyviai reiškėsi Stasys Dabušis (daugiausia labai išsamios leidinių kalbos apžvalgos) – 26 rašiniai, Leonas Kuodys – 27 rašiniai (daugiausia trumpučiai žodžių aptarimai), Antanas Vireliūnas – 13 rašinių, Petras Būtėnas – 10 rašinių, Adomas Jakštas – 8 rašiniai, Zigmas Kuzmickis (rodyklėje pristatomas neatskleistu slapyvardžiu B. Kantvydis) – 6 rašiniai, Juozas Balčikonis – 5 rašiniai ir t. t. Ši statistika kiek pasikeistų, jei pavyktų nustatyti anonimiškų ar įvairiais neišaiškintais slapyvardžiais ir kriptonimais pasirašytų straipsnių straipsnelių autorius.

Nepaisant visokių galimų netikslumų, iš apžvalgos galima gana patikimai nuspręsti, jog per tuos 12 metų kalbos kultūra rūpinosi nedidelis būrelis inteligentų. Dalis jų neturėjo nė aukštojo mokslo (St. Dabušis, J. M. Laurinaitis, A. Vireliūnas) arba studijavo lituanistiką universitete (Z. Kuzmickas baigė studijas 1926 m., I. Kuodys – 1927 m., o P. Būtėnas – 1930 m.). Tad visiškai kvalifikuoti ir jau patyrę kalbos specialistai tebuvo trys: J. Balčikonis, K. Būga (Lietuvoje dirbo vos 4 metus) ir J. Jablonskis (jau visiškas invalidas). Ir vis dėlto tų menkų jėgų pakako, kad lietuvių kalbos kultūra sparčiai žengtų į priekį.

Nukelta į **11 p.**

MŪSŲ DIDIEJI

DONELAITIS IR STENDERIS – LIETUVIŲ IR LATVIŲ TAUTŲ IŠMINTIES MOKYTOJAI (1)

Atkelta iš **7 p.**

pat būtų lengvai pasiekiamas vanduo. Dabar vieni stato sienas, kiti deda langus ar įstato duris. Visos operacijos išskaidomos į dalis, prarandamas visumos pojūtis. Ir tai nėra gerai.

ML. *Bet specializacija, darbų unifikavimas, vis labiau ryškėjantis Stenderio ir Donelaičio laikais, juk ir buvo pažangos rodiklis, pramoninių principų įsigalėjimas, taigi ir kapitalizmo įsigalėjimo greitintojas. Kaip, garbusis Jonai, pakomentuotumei šį prieštaravimą?*

J. Ivanauskas. Pasidalijimas darbais, taip pat ir siaura specializacija, pavertė žmogų robotu, atliekančiu tik tam tikrą operaciją, tai susiaurino žmogaus mąstymą, apribojo jo protinių ir intelektinių galių raidą. Darbo procesas palengvinamas, bet mąstymas ir bendražmogiškasis suvokimas netobulėja.

Ne geografinė vieta lemia žmogaus vietą pasaulyje

ML. *Mane stebina (kartu ir džiugina), kad ir latvių, ir lietuvių tautos tapatumo paieškos intensyviai pasireiškė gal ne tiek Rygoje ar Kuršo hercogystės sostinėje Jelgavoje, ne Karaliaučiuje, bet, kaip matome G. F. Stenderio ir K. Donelaičio atvejais – provincijoje. Su visa pagarba Sunakstei ir Tolminkiemiui, vis dėlto ne tos vietovės buvo XVIII a. antros pusės intelekto židiniai. Halės ir Jenos universitetų auklėtiniui G. F. Stenderiui ir Karaliaučiaus universiteto absolventui K. Donelaičiui toli gražu nepakako vien savo aplinkos teikiamų idėjų, ką rodo ir Donelaičio tegu ir ne itin gausūs laiškai. (Su Stenderio susirašinėjimu, deja, nesu pakankamai susipažinęs.) Bet ypač lietuvininkų būrų dvasios vadovas Donelaitis visam literatūros pasauliui parodė, kad norint suvokti ir kitiems perteikti savo tautos tapatumą, nebūtina keltis į kultūros centrą, daug gilesnis, autentiškesnis gali būti tegu ir ant nedidelio žemės lopo gyvenančių žmonių pažinimas. Donelaitis savo poemoje „Metai" tą pažinimą, pasitelkdamas tam tikrus lietuvininkų prototipus, pakėlė ligi bendražmogiškų vertybių suvokimo, atskleidė tautos charakterį, pasaulėjautą ir pasaulėžvalgą. Panašiai Stenderis, kuris nesusigundė aukštomis pareigomis Vokietijos miestuose ir net Danijos karaliaus globa, bet pasirinko kunigystę Sėlpilio ir Sunakstės parapijoje, kur sielovada užsiėmė 30 metų. Taigi ne tiek geografinė erdvė, kiek kitos priežastys lemia žmogaus vietą ir darbų prasmę pasaulyje.*

J. Ivanauskas. Jeigu paminėjome Žeimelį, tai kodėl neprisiminus pirmojo Lietuvos fiziko-chemiko Teodoro Grothuso (Theodor von Grotthuß, 1785–1822), gimusio Gedučių dvare netoli Žeimelio. Jis studijavo ir moksline veikla užsiėmė Vokietijoje ir Prancūzijoje, ekspedicijos metu su žymiais mokslininkais tyrinėjo Vezuvijaus ugnikalnį, Romoje išspausdino mokslinę studiją, kurioje išdėstė savo sukurtą pirmąją elektrolizės teoriją. 1808 m. išrenkamas Turino mokslo ir menų akademijos nariu korespondentu, 23-ejų jaunam vyrui tai buvo didelis pripažinimas. Bet T. Grotusas nesusigundė užsienio pyragais, grįžo į motinai priklausiusį dvarą Gedučiuose, kur atliko bene svarbiausius savo eksperimentus, sukūrė ir mokslinius darbus. Be kita ko Gedučiuose 1818 m. suformulavo du fotochemijos dėsnius, sukūrė pirmą pasaulyje fotometrą, kuris gali atlikti ir cheminio laikrodžio funkciją.

Pagaliau Imanuelis Kantas kone visą sąmoningą mokslininko gyvenimą praleido Karaliaučiuje, neieškodamas laimės Berlyne, Londone ar Paryžiuje, kurie buvo gerokai didesni mokslo centrai.

Neiškart šių žmonių darbai tapo plačiai žinomi, kaip ir Donelaičio, kuriam pasiekti skaitytoją prireikė kone 40 metų po mirties. Tik 1818 m. Liudvikas Rėza Karaliaučiuje išspausdino Donelaičio poemą, kuriai pats Rėza suteikė pavadinimą „Metai". Įdomiausia, kad 1822 m. Jelgavoje pradėjęs eiti ir pirmas latvių kalba prabilęs laikraštis „Latviešu Avīzes" („Latvių laikraščiai") įnešė svarbų indėlį ir į donelaitianą. Kadangi šio laikraščio leidėjai perėmė spausdinti ir „Kalendorių valstiečiams", tai pirmasis laikraščio redaktorius evangelikų liuteronų kunigas Karlis Frydrichas Vatsonas (Kārlis Frīdrihs Vatsons, 1777–1826) pasiūlė kalendorių paįvairinti literatūriniu skyriumi, kuriame negailėta vietos ir rašiniams apie gamtą. Į K. F. Vatsono akis pateko veikiausiai Rėzos parengta ir išleista Donelaičio poema. Vatsonas ją pradėjo versti į latvių kalbą, jos fragmentai pavadinimu „Gadalaiki" („Metai") 1822–1823 m. buvo spausdinami laikraštyje „Latviešu Avīzes". Latvių literatūrai ir kultūrai daug nusipelniusio vokiečio K. F. Vatsono dėka latviai vieni pirmųjų, vos ketveriems metams praėjus nuo pirmo „Metų" publikavimo, galėjo susipažinti su Donelaičio kūryba.

K. F. Vatsonas buvo lygiai tos pačios baltiškos dvasios vokietis, kaip ir Stenderis. Dar svarbu pabrėžti, kad toje pačioje Johano Frydricho Stefenhageno (1744–1812) ir sūnaus spaustuvėje, kuri spausdino „Latviešu Avīzes", 1781–1796 m. pasaulį išvydo net aštuoniolika G. F. Stenderio knygų.

ML. *Ką būtų galima pasakyti apie Donelaičio „Metų" vertimą į latvių kalbą? Be abejonės, versta iš vokiečių kalbos, juk ne iš originalaus lietuviško teksto. Vokiečių kalbos kultūrinė erdvė vienijo Prūsų Lietuvos, vokiškų žemių, Kuršo ir Žiemgalos hercogystės bei kitų latviškų kraštų inteligentus. Net ir baltų tautos bendravo per vokiečių kalbą, ką rodo ir Donelaičio „Metų" atėjimas į latvių literatūrą.*

J. Ivanauskas. Stebina greita kultūrinė komunikacija, žinant, kad susisiekimas anuomet buvo gana komplikuotas.

ML. *Užtat bendravimas laiškais turėjo ypatingą reikšmę. Epistoliarinis bendravimas buvo įgijęs ir susisiekimo priemonės, ir literatūrinio žanro formą.*

J. Ivanauskas. Epistoliarinio žanro dėka šiandien mes turime Donelaičio „Metus". Poetas bendravo laiškais su gerokai už jį jaunesniu Valtarkiemio kunigu Jonu Gotfrydu Jordanu (1753–1822), savo bendramokslio Karaliaučiaus universitete K. F. Jordano (1725–1803) sūnumi. K. F. Jordanas buvo Norkyčių (dab. Meždurečė) klebonas, o jo sūnus buvo Karaliaučiaus mokslo draugijos narys ir dirbo precentoriumi Įsrutyje (dab. Černiachovskas). Išliko du Donelaičio laiškai, vienas – lietuvių, kitas – vokiečių kalba, rašyti 1777 metais. Donelaičiui mirus poeto našlė Ana Regina Jonui Gotfrydui Jordanui perdavė savo vyro raštus. Šis iškart suvokė jų vertę ir atėjus tinkamam metui perdavė Liudvikui Rėzai. Pastarojo dėka išvydo pasaulį. Jei ne Jordanas jaunesnysis galėjome neturėti didžio poeto.

ML. *O jei ne prof. Povilas Pakarklis, kuris 1945 m. vadovavo ekspedicijai į Rytprūsius, tai neturėtume Laukstyčių (Lochstedt) pilyje aptikto K. Donelaičio poemos „Metai" rankraščio, keleto L. Rėzos rankraščių ir daugelio lituanistikai reikšmingų senųjų knygų ir raštų. Atsitiktinumas po atsitiktinumo, ar tai nėra lietuviškosios kultūros lemtis?*

Bus daugiau

Kalbėjosi **Gediminas Zemlickas**

Atkelta iš **10 p.**

Žengta ne be tam tikrų sunkumų, bet negirčijamai. To neįstengs paneigti nė patys kritiškiausi visokių vakarietiškų idėjų prisigraibę ir nekritiškai jas taikantys lietuvių kalbai „Naujojo židinio-Aidų" žurnalo publicistai ar šmaikštūs radijo komentatoriai.

Palikę neapžvelgtus 1930–1940 metus, norime pasakyti, kad pirmojoje nepriklausomojoje Lietuvos Respublikoje lietuvių kalba, jos kultūra tiek įsigalėjo, jog pajėgė, kad ir su tam tikrais praradimais, atsilaikyti prieš okupacinės valdžios proteguojamos „Lenino kalbos" grėsmę. Tik grubios administracinės priemonės būtų įstengusios sutrukdyti lietuvių kalbai ir artimiausioje ateityje augti. Okupacinio režimo sąlygomis lietuvių visuomenė netgi įstengė sukurti instituciją, kuri turėjo autoritetingai vadovauti kalbos tvarkybai. Mat jau galutinai įsitikinta, kad atsirasti J. Jablonskio lygio kalbos tvarkytojui nėra jokių galimybių. Tad imta daryti žygių įkurti lietuvių kalbos komisiją. Lietuvos komunistų partijos vadovybė, atrodo, iš karto į šį sumanymą įžiūrėjo nepritariamai, bet vėliau, užsitikrinusi, kad komunistai galėtų joje dominuoti ir jos pirmininku numačiusi jai paklusnų Kostą Korsaką, 1976 m. gruodžio 28 d. bendru su Lietuvos TSR Ministrų Taryba nutarimu Nr. 433 sudarė Lietuvių kalbos komisiją prie LTSR Mokslų akademijos.

Atkreiptinas dėmesys, kad dvi aukščiausios Lietuvą valdančios institucijos įsteigia komisiją ne prie joms administraciškai pavaldžių padalinių, bet prie formaliai nepavaldžios mokslo ir mokslinio darbo koordinavimo įstaigos. Iš to susidarė gana neapibrėžta įsteigtosios komisijos padėtis, kuri, prisidėjus dar aktyviai komunistų narių negatyviai reakcijai į kalbininkų siūlomus sprendimus, smarkiai ribojo jos veiklos efektyvumą. Trintis tarp kalbininkų ir komunistų narių galiausiai baigėsi tuo, kad 1979 m. pabaigoje ar 1980 m. pradžioje komisijos veikla nutrūko.

Vėl aktyvieji kalbos puoselėtojai dėjo pastangas atgaivinti komisijos veiklą. Iš esmės „suspenduotoji" komisija 1984 m. pradžioje reorganizuojama, jos pirmininku tampa kalbininkas prof. Jonas Palionis. Jau 1984 m. kovo 22 d. ji priima savo pirmąjį nutarimą (Nr. 7). Ši komisija veikė trejus metus, kol ją pakeitė kalbininko Aleksandro Vanago vadovaujama naujos sudėties komisiją. Pirmąjį nutarimą, turintį Nr. 19, ji priėmė 1987 m. gruodžio 24 d.

1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, veikiai buvo pakeistas Lietuvių kalbos komisijos statusas. Tad 1990 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė nutarimą „Dėl valstybinės lietuvių kalbos komisijos sudarymo", kuriuo Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlyta panaikinti iki šiol galiojusius nutarimus dėl Lietuvių kalbos komisijos prie Mokslų akademijos, o Prezidiumas paskelbia sudaraș Valstybinę lietuvių kalbos komisiją prie Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarytoos Prezidiumo. Prie šio nutarimo Prezidiumas taip pat pridėjo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos narių sąrašą: pirmininkas – Aleksandras Vanagas, pirmininko pavaduotojas – Vytautas Mažiulis, sekretorius – Pranas Kniūkšta, toliau išvardyta 19 narių.

Šie ir vėlesni aukščiausios Lietuvos Respublikos valdžios potvarkiai, kurie stiprino lietuvių kalbos teisinę būklę ir tvarkybą, didžiajai visuomenės daliai žadino viltis, kad štai dabar prasideda nepaprastas lietuvių kalbos kultūros kilimas, visuotinis kalbos viešpatavimas atsikūrusioje valstybėje. Tikėtasi, kad ši valstybines institucijos rangą turinti komisija, derindama savo veiklą su 1967 m. gruod žio 11 d. Vilniaus mieste įkurtos visuomeninės kraštotyrininkų lietuvių kalbos sekcijos įsiūbuotu kalbos kultūros judėjimu, kurį žadėjo tęsti ir 1989 m. sausio 21 d. atkurta Lietuvių kalbos draugija, vaisingai dirbs jai patikėtą darbą.

Deja, atsikūrusioje Lietuvos valstybėje lietuvių kalbos kultūros reikalai veikiai ėmė šlyti. To šlijimo gal nenorėjo matyti tik visokie veikėjai, skubantys perimti Vakarų Europos kai kurių kalbų tendencijas. Keitėsi komisijos vadovai, bet padėtis negerėja.

Kad kas nesakytų, jog tokia išvada – niurgzlio („rūpintojėlio", vieno žurnalisto pasakymas) senatviško nusiteikimo išvada, pasiremkime įžymaus kalbininko Vytauto Vitkausko straipsniu „Kas sustabdys kalbos nuopolį" („Lietuvos aidas", 1997 07 17, Nr. 133 (7375), p. 8). Beje, antraštėje žodžio „nuopolis" vietoj taisyklingo varianto „nuopuolis" nederėtų laikyti kalbininko klaida ar teikimu. Tai redakcijos „pataisymas": tekste, kur redakcijos stilistas nepastebėjo, autorius vartoja nuopuolį.

Taigi jau 1997 m. atidus ir jautrus kalbininkas įžvelgė kalbos menkėjimą, net nuopuolį ir tai skaudžiai išgyveno, kai gretino antrosios nepriklausomos Lietuvos Respublikos pradžią su Lietuvos valstybės pradžia po 1918 metų: tada „Neturėjome mokyklos lietuvių kalba, o jau 1922 metais dirbo Universitetas, teatras greit pasidarė pavyzdingos .kalbos mokykla, o visos Švietimo ministerijos mokyklos be galo brangino gimtąją kalbą. Kad taip dabar..." Galima kiek kritiškai žiūrėti į autoriui būdingą egzaltaciją, bet skirtumas pažangos prasme užčiuoptas teisingai.

Po 1990 m. išryškėjusį kalbos menkėjimą V. Vitkauskas remia tam tikrais pavyzdžiais. Jie ne vieno galo. Iš jų vertėtų išskirti pastabas apie Valstybinės kalbos komisijos veiklos trūkumus: „Kalbos komisija „Vyriausybės žiniose" dažnai skelbia įvairius įsakymus, kaip tą vartoti, kaip tarti ir kirčiuoti, bet ar yra kokia kontrolė, ryšiai su kalbovais ir rašto žmonėmis, nežinia." Ši citata, rodos, atsako ir mano pašnekovui stotelėje. Iš tikrųjų Valstybinė lietuvių kalbos komisija nemažai dirba, bet jos veikla kabinetinė, beveik be tiesioginio, kasdienio ir atidaus dėmesio visuomenės kalbai. Kažkaip lieka nuošalyje mokykla, spauda ir kitos žiniasklaidos priemonės, jų kalbos negerovės. Spaudoje ne kartą užsiminta apie mokinių sumenkusį raštingumą: komisija į tai nereaguoja. O juk mokykloje prasideda kalbos kultūros sėkmė!

Jeigu man tektų iš esmės kalbėti apie Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nepadarytus ar nevykusiai daromus darbus, nenorėčiau jos laikyti vienintele ar didžiausia bendrinės kalbos nuopuolio kaltininke ir atsakove. Nuopuolio šaknys gilesnės ir jos užgriebia kur kas platesnius plotus. Trumpai tariant, tai bendrojo dvasinio gyvenimo nuopuolio dalis, susijusi pirmiausia su tautiškumo menkėjimu. Apie tą tautiškumo menkėjimą daug tiesos pasakyta filosofo ir visuomenės veikėjo Bronislovo Kuzmickio straipsnyje „Tautiškumas – sampratos kaita" („Mokslo Lietuva", 2014 07 03, p. 1, 5). Cituoju: „...Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, su valstybine sąvoka ėmė konkuruotis europietiškoji. Ne retenybė sutikti tautietį, kuriam nėra lengva pasakyti, kas jis yra pirmiausia – žemaitis (aukštaitis, sūduvis), lietuvis ar europietis, gal net pasaulio pilietis. Ne vaizduotės padarinys būtų ir individas, atmetantis visokius savęs tapatinimo modelius arba juos kaleidoskopiškai kaitaliojantis. Tai – postmodernizmo mąstysenos žmogus, pasižymintis nenoru priimti tradicinių tapatumų, pasiliekantis sau laisvę nuolatos rinktis" (p. 5). Štai tokių postmodernistų pilna ir lietuvių kalbos baruose.

Postmodernistai nemėgsta žodžio *kultūra*, nes kultūra visada susijusi su tradicija, tam tikromis taisyklėmis. Nemėgsta šio žodžio nė mūsų postmodernistiniai kalbininkai, žurnalistai. Tad drįstu pasakykti, kad ne atsitiktinai dingo kalbos kultūros skyrius. Tą dėsningumą, gal kartais ir nesuvoktą, patvirtina kitas gandas: rengiamas paskutinis leidinio „Kalbos kultūra" numeris. Vietoj jo būsiąs leidžiamas kitaip pavadintas leidinys – gal „Standartinė kalba" (anglicizmas!), gal „Modernioji kalba", o gal dar kitaip, tik ne tradiciškas, įpareigojantis leidėjus pavadinimas „Kalbos kultūra".

Straipsniai dažniausiai baigiami šiokiomis ar tokiomis išvadomis. Jeigu ji būtinai reikalinga, tai norėčiau pasakyti: ir Lietuvių kalbos intsitutas, ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija, ir kiti lietuvių kalbą tiriantys ir puoselėjantys sambūriai dirba, net nemažai dirba, bet reikėtų pasvarstyti, kaip kalbos kultūros darbą padaryti efektyvesnį, kaip atsispirti lietuvių kalbą žalojančiam postmodernizmui.

SUKAKTYS

LABIAUSIAI RŪPĖJO IŠSIAIŠKINTI, KAIP ŽMONĖS DONELAIČIO LŪPOMIS ŠNEKĖJO

Atkelta iš **9 p.**

tik iš Holfeldo nuorašo. Taigi Holfeldas ne vieną ilgą vakarą praleido persirašinėdamas poemos tekstą, gal sudėliojo kirčius ar diakritinius ženklus?

Z. Zinkevičius. Taip, galėjo tą padaryti, bet visi išvardytieji asmenys, kurie savo rankose po Donelaičio mirties turėjo poemos rankraštį, buvo jo amžininkai, nuolatiniai pašnekovai, tad sąmoningai kraipyti Donelaičio tarties jie tikrai negalėjo.

Kas labiausiai rūpėjo Liudvikui Rėzai

ML. *XVIII a. inteligentas, universitetą baigęs šviesuolis, tuo labiau teologas, juk nuo liaudies kalbos natūraliai atitoldavo. Argi ne taip? Bet Donelaitis sąmoningai su paprastų žmonių kalba siekė palaikyti kuo glaudesnį ryšį.*

Z. Zinkevičius. Mes žinome, kur jis nutolo ir kiek nutolo. Yra Donelaičio versti į lietuvių kalbą keli Prūsijos valdžios įsakai. Ir tuose įsakuose kalba jau valdiška. Ten jis rašė valdžiai. Vadinasi, valdiškai. O „Metus“ rašė saviems žmonėms.

ML. *Bet L. Rėza tą liaudišką Donelaičio „Metų“ kalbą privengė įsileisti į literatūrą bent jau vokiškame poemos vertime, todėl versdamas poemą apie šeštadalį teksto kupiūravo, kai kurias vietas švelnino. Pateikti vokiečių skaitytojui lietuvių kalbos tiesmukiškumus Rėza neišdrįso?*

Z. Zinkevičius. Man regis, kad visa tai Rėzai buvo antros eilės rūpestis. Jam svarbiausia buvo parodyti, kad Donelaitis pirmiau už vokiečių literatūros klasiką Frydrichą Gotlybą Klopštoką (Klopstock, 1724–1803) pavartojo savo kūryboje hegzametrą, taigi Europos naujose kalbose yra hegzametro naudojimo pradininkas.

O dėl Rėzos atlikto „Metų“ kupiūravimo visada reikia atsiminti aptariamo laikotarpio atmosferą: santvarkos reikalavimus, valdišką ir liaudies kalbą, žmonių giminystės ryšius ir kitus dalykus. Tie asmenys, kurie po Donelaičio mirties jo kūrinių kalbą tvarkė, visi daugiau ar mažiau buvo jo bendraamžiai. Vadinasi, sąmoningai jo kūryboje nieko negalėjo keisti. Nebent kas nesąmoningai prasprūdo.

Atėjo iš Rytprūsių per aušrininkus

ML. *Kaip Jums atrodo, ar Donelaičio 300-osios gimimo metinės bent kiek išjudino mūsų visuomenę, dar labiau sustiprino tautoje Donelaičio prestižą? Ar pasijus tauta esanti lietuviškesnė, jaučianti atsakomybę už savo kalbą?*

Z. Zinkevičius. Manau, kad taip. Gera proga susimąstyti, iš kur gavome bendrinę lietuvių kalbą, pagaliau, iš kur mes patys esame.

Lietuvos mokslų akademijoje pasitinkant naują prof. akad. Zigmo Zinkevičiaus knygą „Lietuviai. Praeities didybė ir sunykimas.“ Šalia autoriaus prof. Algirdas Sabaliauskas ir prof. Eugenijus Jovaiša (2013 m. spalis)

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Profesorius Zigmas Zinkevičius klausosi „Mokslo Lietuvai“ duoto interviu korektūros teksto, kurį pakaitomis jam skaito dukra Laimutė ir marti Eglutė

ML. *Iš ten pat, iš kur ir mūsų Donelaitis.*

Z. Zinkevičius. Taip, būtent taip. Iš ten, iš Rytprūsių atėjo mūsų rašto kalba, vėliau aušrininkų buvo priderinta Didžiosios Lietuvos poreikiams. Taigi pernešta ir priderinta.

ML. *Viskas vėluota. O ar pats Donelaitis vėlavo ateiti į lietuvių tautą?*

Z. Zinkevičius. Donelaitis čia nieko dėtas, vėlavo ne Rytų Prūsija, bet Didžioji Lietuva. Ir didžia dalimi dėl keturiasdešimt metų trukusio spaudos draudimo nuo 1864 iki 1904 metų.

ML. *Bet ir iki spaudos draudimo lietuvių kalba buvo atsidūrusi dramatiškoje padėtyje. Turime seniausią Rytų Europoje Vilniaus universitetą, o kada pradėta jame dėstyti lietuvių kalbą, kada universiteto senuose koridoriuose ta lietuvių kalba nuskambėjo? Tik XX a. viduryje, 1939 m. rudenį, kai iš Vytauto Didžiojo universiteto atvyko žemaitis profesorius Ignas Končius, kuriam buvo lemta iš lenkų perimti Stepono Batoro universitetą Lietuvos valstybės žinion. Nuo 1940 m. sausio mėnesio pradėta skaityti paskaitas lietuvių kalba, ir tai įvyko pirmą kartą šio universiteto istorijoje nuo 1579 metų. Ligi tol dėl įvairių priežasčių šis universitetas tarp savo sienų lietuviško žodžio neįsileido. Net Karaliaučiaus universitete 1718–1944 m. veikęs lietuvių kalbos seminaras lietuvių kalbos palaikymui ir plitimui atliko didesnį vaidmenį. Jaučiu, Profesoriau, kad tikrai turėsite ką pridurti apibendrindamas šį pokalbį.*

Z. Zinkevičius. Jūs pats viską ir pasakėte, toms mintims pritariu. Lietuvių tauta ir lietuvių kalba nuolat balansavo tarp gyvybės ir mirties, o Kristijono Donelaičio kūryba suteikė lietuvių tautai naujų jėgų, naujos gyvybės. Ir šiandien tų jėgų mums visiems labai reikia, lygiai kaip ir didesnio pasitikėjimo lietuvių kalbos ir mūsų tautos galiomis.

ML. *Dėkoju už išsakytas mintis.*

Kalbėjosi **Gediminas Zemlickas**

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,

užsiprenumeruokite „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose arba internetu 2014-iems metams ir paraginkite tai padaryti bičiulius!!! Lietuvos mokslo aktualijos, įdomūs ir vertingi interviu pasieks Jus greičiau ir operatyviau nei lauktumėte pasirodant internete.

Prenumeratos kaina:
1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt, 6 mėn. – 55,08 Lt.

Mums Jūsų parama reikalinga kaip niekad!

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslui, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 m. skyrė 43 tūkst. Lt.
„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Ona Gaidamavičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: ***http://www.mokslolietuva.lt***
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio ***http://www.mokslolietuva.lt*** paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.